

KUSTBON

Nr 2
Juni
1995
ÅRGÅNG
52

FÖRBINDESELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

FÖRBINDESELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin

Redaktör: Agneta Klitter

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Vikingagatan 25, 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm
Öppettider: måndag – torsdag 9.00 - 14.00 (stängt i juli)
Tel: 08-32 48 78 Fax: 08-33 05 42

1995 utkommer Kustbon med 4 nummer.

Prenumerationspris: 260 kr helår
Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11-6

Annonspriser:

1/1-sida (170 × 260 mm) 1.500:–, 1/2-sida (170 × 128 mm) 800:–,
2 sp × 128 (112 × 128 mm) 580:–, 1 sp × 128 (54 × 128 mm) 350:–,
2 sp × 84 (112 × 84 mm) 500:–, 1 sp × 84 (54 × 84 mm) 300:–,
dödsannonser 250:–, bilaga 1.000:–/st.

Produktion: Nordreklam/Masterprint

INNEHÅLL

- 2 Ledare av *Elmar Nyman*
- 4 Från en fyrinvigning till etnologi
av *David Papp*
- 6 Ett oblikt öde av *Anders Stenholm*
- 12 "Holmens kung" av *Jörgen Hedman*
- 14 SOV:s årsmöte den 8 april av *Ingrid Karlsson*
- 15 Pingst av *Sven Ahlström*
- 16 Svenskar och ester på Nargö
av *Margit Rosen Norlin*
- 17 De mångspråkiga estlandssvenskarna
av *Stig Appelgren*
- 18 Hem till Sverige?? av *Ivar Boman*
- 19 Svenskbysidan Redaktör *Jörgen Hedman*
- 20 Göran Hoppe – kulturstipendiat 1995
av *Elmar Nyman*
- 21 Rosleps kapell av *Edvin Lagman*
- 22 Notiser och föreningsmeddelanden
- 24 Nyheter från den gamla hembygden
axplock ur Lääne Elu av *Harald Derblom*
- 27 Erik Schmidt fyller år av *Edvin Lagman*
- 31 Familjenytt och bemerkelsedagar

Omslagsfoto: Fyren på Filsand (Vilsandi) vid västra Ösel. I förgrunden Estniska Röda Korsets livräddningsstation med dess båt Filsand. Mannarna agerar utryckning. (1920-talet?)

Estlandsutskottet avvecklas

Efter sextio aktiva år kommer Riksföreningen Sverige-kontakts Estlandsutskott nu att avvecklas.

Embryot till Estlandsutskottet utgjorde den i oktober 1934 konstituerade Estlandskommittén, som inrättades för att samordna och effektivisera de rikssvenska insatserna för Estlands svenskar.

Till ordförande i Estlandskommittén, som något senare döptes om till Estlandsutskottet, utsågs Stockholms högskolas rektor professor Sven Tunberg och vice ordförande blev riksantikvarien professor Sigurd Curman. Snart kom dessa två att byta presidieposter. Till utskottets sekreterare utsågs dåvarande hovrättsnotarien Gerhard Hafström, sedermera professor i rättshistoria.

Härmed inleddes epoken Curman-Hafström. Under studieresor till Estland skaffade sig dessa två imponerande kunskaper om de estlandssvenska problemen och kunde avgöra var den svenska hjälpinsatsen bäst behövdes. Utan tvekan var det deras förtjänst att Estlandsutskottet blev ett centralt koordinerande organ för den samlade rikssvenska hjälpen till Estlands svenskar.

Estlandsutskottet startade en omfattande insamlingsverksamhet och lyckades förmå representanter för pressen att medverka i en allmän kampanj för de estlandssvenska skolorna. Det gällde framförallt att rädda Birkas folkhögskola och Svenska gymnasiet i Hapsal, som båda saknade tillgångar. Svenska gymnasiet ansågs inte ens ha möjlighet att föra fram den första årskullen till studentexamen. Även Svenska folkskolan i Reval var nedläggningshotad.

Presskampanjen och andra privata aktioner blev inte fullt så framgångsrika som initiativtagarna hoppats på. Däremot ledde pressens insatser liksom utskottsledamöternas uppvaktningar hos representanter för statsmakterna till att Svenska gymnasiet fr.o.m. 1936 tilldelades svenskt statsanslag och att Birkas fick sitt statsanslag höjt. Även Svenska folkskolan i Reval kunde överleva tack vare bidrag från Sverige.

Estlandsutskottets primära uppgift var "att söka skaffa erforderliga medel för upprätthållande av vissa läroanstalter i Estland", dvs de tre nyssnämnda, men dess målsättning utvidgades betydligt med åren. Redan 1937 kunde utskottet med medel insamlade framförallt av Rotaryrörelsen i Sverige förmedla stipendier och lån till obemedlade estlandssvenska studenter. Estlandsutskottet gav dessutom understöd till de estlandssvenska socken- och skolbiblioteken, till studiecirklar och det nystartade svenska seminariebiblioteket vid universitetet i Dorpat/Tartu. Utskottet lade också ned pengar och möda på att skaffa Svenska gymnasiet, Birkas folkhögskola och de estlandssvenska folkskolorna moderna skolböcker.

Under andra hälften av 1930-talet utvidgade Estlandsutskottet sitt handlingsprogram till att även omfatta sjukvården och inrättandet av läsestugor. Varje läsestuga (inalles ett tjugotal) försågs med minst två rikssvenska tidningar. Understöd gick också till den estlandssvenska idrottsverksamheten. Utskottets satsning på ungdomens fysiska fosteran gav god utdelning. Mycket snart skapades kamratanda och samhörighet bland ungdomarna från de olika svenskorterna.

Det var inte bara genom att skaffa ekonomiska bidrag som Estlandsutskottet hjälpte estlandssvenskarna. Dess ledamöter gjorde stora personliga insatser på skilda områden för att skydda och främja estlandssvenskarnas minoritetsrättsliga ställning.

Men den politiska utvecklingen sätter plötsligt stopp för Estlandsutskottets framgångsrika kulturarbete. Den stora omvälvningen börjar som bekant hösten 1939. Frukten och oro drar in i den estlandssvenska vardagen. Nu som så

många gånger tidigare sätter estlandssvenskarna sitt hopp till Sveriges regering och till vännerna i Riksföreningens Estlandsutskott.

Även om det stred mot Estlandsutskottets "ideologi" att estlandssvenskarna skulle lämna sina urgamla boplatser, tvingades utskottet rätt snart att radikalt ändra uppfattning i detta stycke. Det blev i fortsättningen den mest inflytelserika påtryckningsgruppen i Sverige när det gällde att övertyga den svenska statsmakten om nödvändigheten av att till en början de evakuerade och så småningom alla estlandssvenskar som så önskade bereddes en varaktigt hemvist i Sverige.

Enträgna vädjanden från estlandssvenskarna, Estlandsutskottets ansträngningar och överväganden från regeringens sida resulterade i att en kunglig kommitté tillsattes i september 1940. Den kallades Kommittén för rågösvenskarna, senare Kommittén för estlandssvenskarna. Dess mest inflytelserike medlem och under större delen av kommitténs verksamhet dess ordförande var Estlandsutskottets ordförande Sigurd Curman. Utskottets sekreterare Gerhard Hafström blev sekreterare även i den statliga kommittén.

Några månader senare, i december 1940, tog Estlandsutskottet ett nytt viktigt initiativ. Den s.k. Rågöstiftelsen konstituerades. Dess uppgift var att underlätta bildandet av egna hem i Sverige för estlandssvenskar som önskade fortsätta med jordbruk eller fiske med jordbruk som binäring. Presidiet för detta kolonisationsorgan var identiskt med det som ansvarade för Kommittén för rågösvenskarna/estlandssvenskarna och för Estlandsutskottet.

När majoriteten av Estlands svenskar anlät till Sverige visade det sig att utplaceringen av de estlandssvenska åldringarna skapade svårösta problem. Så tillkom, återigen på initiativ av Estlandsutskottet och Kommittén för estlandssvenskarna, ytterligare ett specialorgan, Stiftelsen Kustbohemmet med av regeringen tillsatta ledamöter – dess ordförande blev Sigurd Curman. Det estlandssvenska ålderdomshemmet förlades till Ramsö utanför Vaxholm.

Trots tillkomsten av de nyss nämnda specialorganen blev 1940-talet den intensivaste och mest arbetskrävande perioden i Estlandsutskottets historia. Utskottet engagerades i många komplicerade ekonomiska, sociala, administrativa och även diplomatiska frågor. Det ansågs självklart att Estlandsutskottet även i den nya situationen skulle gå vidare med sin ursprungliga uppgift, att understödja estlandssvenskarnas bildningssträvanden och främja deras kultur. Det föll på Estlandsutskottets lott att sörja för att estlandssvenska ungdom-

Juldagen 1944 öppnade Kommittén för estlandssvenskarna och Estlandsutskottet den s.k. Estlandssvenska Hemgården på Prästgatan 27 i Gamla stan i Stockholm. Äntligen hade alla de estlandssvenskar som fanns i Stockholm och som inte hade någonstans att träffas på sin fritid för samspråk och gemensam trevnad fått en samlingsplats. Följande representanter för de nämnda organisationerna hade infunnit sig till öppningshögtidigheten: längst t.v. frk Dagmar Pettersson, fru Maria Broman, kamrer Lars Broman, kurator Ingrid Sjöblom, fru Lisa Westberg, kurator Sigge Bruce, riksantikvarie Sigurd Curman, Hemgårdens föreståndarinna frk Wigholm och inspektör Folke Lindström. Foto: *Expressen*.

mar kunde fortsätta avbrutna studier eller beredas möjlighet att vidareutbilda sig inom något nytt område. Utskottet betonade från första stund vikten av att estlandssvenskarna i Sverige bevarade sin särart och sitt kulturarv.

I juli 1944 startade Estlandsutskottet Kustbon med Sigurd Curman som ansvarig utgivare. Tidskriftens uppgift blev till en början att fungera som ett informationsorgan för Kommittén för estlandssvenskarna. Estlandsutskottet ville också återinstifta Svenska Odlingens Vänner. I mars 1945 uppstod föreningen på nytt och SOV kunde ca ett år senare överta utgivningen av Kustbon.

Sommaren 1950 upplöstes Kommittén för estlandssvenskarna, "det estlandssvenska immigrationsdepartementet". Regeringen ansåg att kommittén under en 10-årig verksamhet lyckats "inordna" estlandssvenskarna i det svenska samhället. Men naturligtvis var inte alla problem ur världen. Kolonisationsfrågan var ännu inte löst och därför fortsatte Rågöstiftelsen sin verksamhet. Även Stiftelsen Kustbohemmet bestod – den hade endast verkat i fyra år. Likaså ansågs Estlandsutskottet alltjämt vara oumbärligt. Utskottets studielåneverksamhet fortsatte och dess sakkunskap i skilda estlandssvenska frågor utnyttjades av myndigheter och enskilda.

1960-talet blev ett avvecklingsårtionde för såväl Rågöstiftelsen som för Stiftelsen Kustbohemmet. Estlandssvenskarnas intresse för jordbruk och fiske hade med åren avtagit i överraskande hög grad och dessutom kunde åldringarnas omhändertagande lösas på annat sätt än under 40- och 50-talen.

I slutet av 60-talet var Estlandsut-

skottet ensamt kvar av de organ som "specialskräddats" för estlandssvenskarna. Sedan Rågöstiftelsen upplöstes fick utskottet en betydligt utökad arbetsbörda; det åtog sig att indriva alla återstående lån och f.ö. lösa frågor som hade med kolonisationen att göra. Utskottet leddes sedan 1965 av lantbruksdirektören Tage Sköld som tidigare även hade varit ledamot av Rågöstiftelsen. (Sigurd Curman avgick som utskottets ordförande 1964 – efter ett 30-årigt oavbrutet ordförandeskap! Han avled i februari 1966.)

Det bör poängteras att Estlandsutskottet även under de senaste decennierna parallellt med avvecklandet av låneverksamheten troget stött skilda estlandssvenska kulturyrtingar. Det har beviljat bidrag till stipendier, tryckning av författares alster, mikrofilmning av viktigt arkivmaterial om Estlands svenskar, utställningar etc.

Utskottets viktigaste samarbetspartner i Sverige liksom under det dynamiska 30-talet i Estland har varit Svenska Odlingens Vänner. Det är därför naturligt att SOV och Estlandsutskottets moderförening, Stockholms lokalförening av Riksföreningen Sverigekontakt, är de organisationer som får söka fylla den lucka som uppstår efter Estlandsutskottet.

Vi Estlandssvenskar känner stor tacksamhet till de personer som under sex decennier självupppoffrande verkat för den estlandssvenska stammen – förhöjandet av dess andliga och materiella nivå. De har varit idealister och eldsjälur som sökt fullfölja Estlandsutskottets målsättning: "Att söka bringa landsmännen i förskingringen hjälp till självhjälp."

Elmar Nyman

Från en fyrinviqning till etnologi

I början av april fick Sjöhistoriska museet i Stockholm en egen fyr. Utseendemässigt är den ganska blygsam, överdelen, fyrkuren från en liten ledfyr från 1890 på ett skär med det gemytliga namnet Brödstycket i Oxdjupet vid infarten till Stockholm. Sjöfartsverkets generaldirektör tände fyren och höll invigningstalet, det var körsång med visor om skärgård och hav. Dagen till ära var också museets vippfyr – en ålderdomlig konstruktion – tänd.

Sjöhistoriska museets föremålsintendent visade Einar Vesterby och Ruben Freiman själva fyrapparaten som nu blir elektrisk, solcellsdriven och med batterireserv.

I sitt pressmeddelande om händelsen påminde museet om hur fyrarna tjänat som räddande riktmärken i rykande storm och varit de sista utposterna mot havets väldiga ödemark. Säkert gick en och annan tanke till Signilsskär, Ålands och Finlands yttersta utpost mot väster, och till Filsand (Vilsandi) utanför västra Ösel, omgivet av farliga undervattensgrund och vattenströmmar. Där har sommaridyll under mörka höststormar och i vårvinterisar avlösts av dramatiska olyckor.

Ett par erfarna estlandssvenska sjöfarare fanns med vid invigningen av fyren, Einar Vesterby och Ruben Freiman, likaså Agneta Klitter från Kustbon. Här är några tankar som tänktes under samtal med dessa och med Alexander Zeisig, uppvuxen invid Ramsholms fyr på Nuckö.

Längs de estländska kusterna ligger som ett pärlband fyrtorn och allehanda andra navigationsmärken. Namnen frammanar en bild av seglotionens förhistoriska ålder i dessa trakter, *Odensholm/Osmussaar*, av medeltida sjöleder, *Koggskär, Kokskär/Keri*. Namn på fyrar och uddar sätter fantasin i rörelse, *Simpnäs/Tahkuna, Stenskår/Vaindloo, Ekholm/Mohni, Svarverort/Sörve. Paternoster/Viirelaid* minner om farorna vid dessa farliga kuster och om böner som där uppsändes till den högste. Den svenska bosättningen sträckte sig alltifrån *Dagerort/Köpu* i nordväst till *Nargö* i öst, med fyren på *Ulvö/Aegna*, nästa ö österut, och ned till *Runö/Ruhnu* fyr i Rigabukten. Söder därom ligger *Domesnäs* fyr på Kurlands yttersta udde norrut (Lettland), vars namn visar att vikingatida anknötningar inte upphör i och med Runö.

Under 1930-talet fick flera av dessa platser nya namn, ofta utan anknötning till lokal tradition. Låt oss hålla de gamla, ibland försvinnande ortsnamnen i bruk, de kan ha sitt ursprung i det vikingatida Norden och de har använts av våra förfäder. De kan gömma på gåtor. Till exempel har udden *Dagerort (Köpu)* bevarat namnet *Dagö* i en form som ännu på 1830-talet användes av de svenska och finländska prästerna i kyrkböckerna som födelseort för hit överflyttade personer. Kyrkböckerna anger att ester och estlandssvenskar var födda på *Ösel*, i *Nuckö*, på *Ormsö* och *Runö*, men aldrig på *Dagö* utan på/i *Dagerort*. En svårbesvarad fråga som dock visar på vikten att inte i onödan fingra på urgamla ortsnamn som kanske en dag kan bidra till att lösa gåtor.

Fyrplatsen var litet av en samlingsplats inte bara för sjöfolk som sökte skydd under mörker, slagregn och stormar och som kunde få nattlogi där, där kunde också traktens folk råkas. En fyr som *Rikul-* och *Nucköborna* väl kände till var den på *Ramsholmen*.

Därinvid bodde släkten Zeisig, och Alexander Zeisig kan berätta om hur farfadern flyttade dit, en lummig och vän strand. När fyren byggdes om köpte man fyrkuren från den gamla fyren och satte upp den vid stranden, där kunde redskap förvaras och där sökte fiskare natthärbärge, ibland kunde de vara från avlägsna orter som Peipussjön. På Ramsholmen gick manskapet iland från seglare och ångfartyg för att fylla på vattenförrådet. Brunnen på gården var bekant för sitt smakliga och friska vatten.

Fyren på ön Filsand (Vilsandi) utanför Ösels västkust var vida berömd, holmarna utanför var Estlands märkligaste fågelreservat, och dess mångkunnige fyrmästare Arthur Toom kallades för fåglarnas konung, "lindude kuningas". Hans kungarike var verkligen storslaget och dess befolkning talrik, rörlig och tidvis mycket talför. När Tooms dotter fick en lungåkomma var bara det bästa gott nog, fyrmästaren skickade henne till den välkände dr Feldmann i Reval, och när hon kurerats överräckte Toom en vacker gåva till doktorn, en oljemålning av den kände konstnären Amandus Adamson i Baltischport.

Här frammanas minnet av en annan individualistisk och begåvad fyrmästare, Bourgström på Gotska Sandön, som också hade en estländsk anknytning. En i den lilla skaran av sandöbor var estlandssvensk, Anders Söderlund från Ormsö. Han lyckades fly över till Sverige från sin hårdhante godsherre Stackelberg, bodde en tid på Lidingön hos en passionat Ling och fann därefter sin fridsamma lycka på den ensliga Gotska Sandön. Hans hustru var visst betydligt rivigare och kavare, hon har beskrivits av Albert Engström i en mycket levande skildring av ön.

En annan ensligt belägen ö är det lilla Gräsö mellan Dagö och Ormsö vid inloppet till Moonsundet. Där fanns bara ett enda hushåll, bonden på hemmanet såg till fyren och höll dessutom sjökrog för passerande fartyg; där kunde skepparna komplettera proviant som tagit slut ombord. Under Krimkriget och åren därefter var Hari-Peeter (Peter på Gräsö) fyrvaktare och krögare. Han var som de flesta strandbor i denna trakt dessutom befaren sjöman. Småningom fick han också diplom på att han var kronolots. Hur detta gick till berättar följande tradition.

En dag ankrade ett kronan tillhörigt fartyg vid Gräsö och Hari-Peeter blev ombedd att följa med ombord till S:t Petersburg. Säkerligen fick Peeter hjälpa till ombord vid navigeringen i dessa vatten, rika på öar och grund. Vid ankomsten till den kejserliga huvudstaden fördes Peeter till en amiral. Denne hade talat estniska och var alltså förmodligen tysk-balt, kanske själv från Ösel som gett kejserliga

flottan många höga örlogsofficerare. Amiralen hade samtalat med Peeter och förhört sig om hans kunskaper i farleder och topografi. Därefter hade ett diplom överräckts till Peeter som nu var kronolots. Han var senare, under krimkriget, med om flera äventyr och togs tillfånga än av engelska örlogsfartyg, än av franska. Om någon av Kustbons läsare hört något om Peeter, känner till Gräsö/Harilaid eller hört berättas om händelser under krimkriget skulle det vara mycket intressant att få höra av er!

På åtskilliga stenhällar och klippor vid ankringsplatser som under sekler varit besökta påträffas inskriptioner av olika slag. Den mest kända av dessa är Gäddtarmen på Hangö udd, en viktig anhalt för estländska seglare på väg till Stockholm. Bland ristningarna där påträffas t ex namn på estländska skeppare i skutor hemma från Hapsal och Arensburg (Kuressaare).

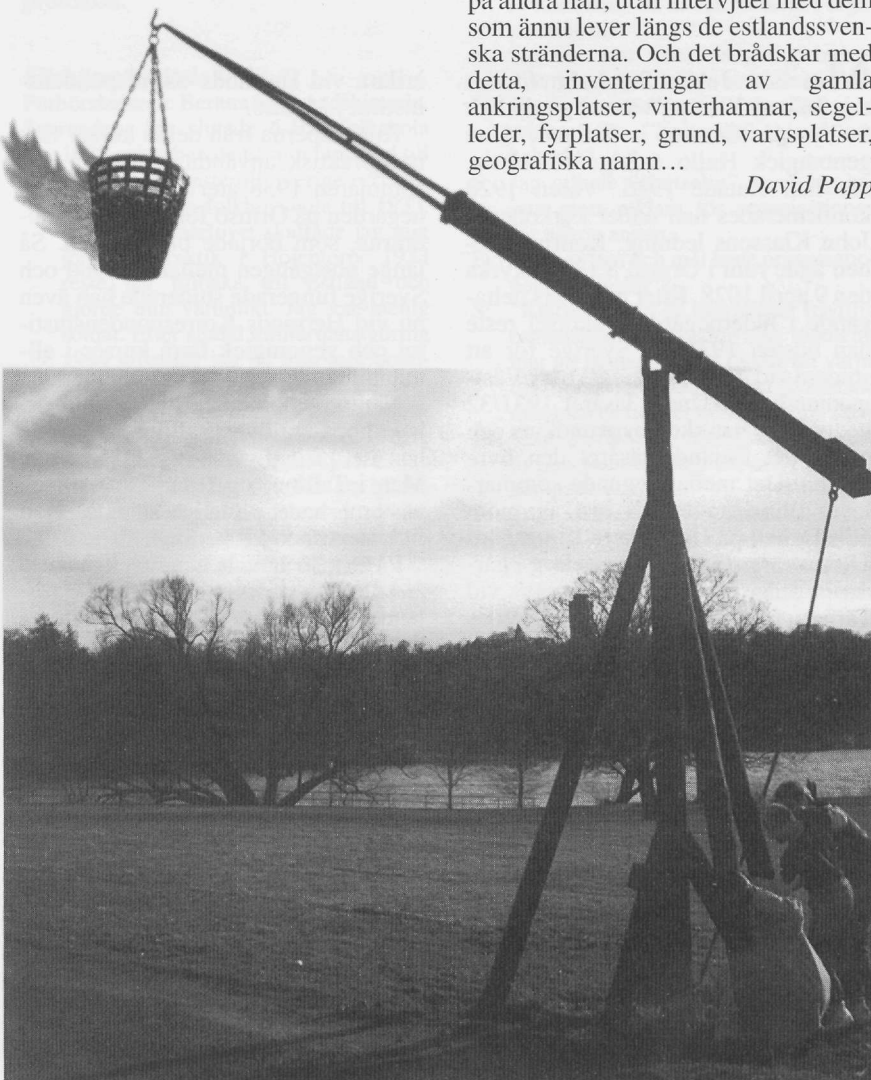
När man sysslar med estländsk etnologi, inte minst den estlandssvenska, kommer ständigt den maritima aspekten in i bilden. Den traditionella etnologien ägnade sig dock huvudsakligen åt materiell kultur på land-

backen. Också i estlandssvenska bygder har bondekulturen, jordbruket huvudsakligen varit föremål för intresset och grundläggande undersökningar har utkommit av forskare som Gustav Ränk, Ernst Klein, Gösta Selling (som tillsammans med Klein mätte upp byggnader på Runö), Helmut Hagar (vars studie av ön Odensholm ännu är opublicerad). I Sverige har docent Olof Hasslöf infört ett mer maritimt tänkesätt vid studier av kustbygder, denna maritima etnologi har naturligt nog vidareutvecklats vid Sjöhistoriska museet i Stockholm.

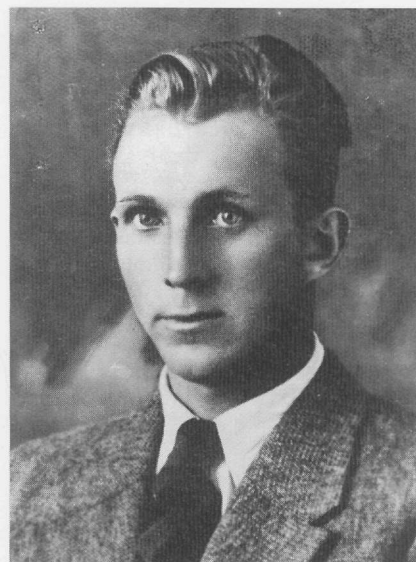
När nu estländsk kultur efter landets återfödelse får incitament och stöd från svenskt håll kunde man gärna mer visa fram denna maritima aspekt inom etnologin. Den är ju alldeles speciellt utmärkande för den estlandssvenska kulturen, dessutom finns det skäl för svenskarna att stödja estländska etnologiska undersökningar i estlandssvenska bygder – den nödvändiga kunskapen i svenska och de ekonomiska förutsättningarna härför finns inte i Estland nu.

Det är kanske inte så mycket studier av estlandssvensk byggnadskultur och uppmätningar av husgrunder som behövs just nu, därav finns åtskilligt i litteraturen, vid Nordiska museet och på andra håll, utan intervjuer med dem som ännu lever längs de estlandssvenska stränderna. Och det brådskar med detta, inventeringar av gamla ankringsplatser, vinterhamnar, segelleder, fyrplatser, grund, varvsplatser, geografiska namn...

David Papp

Året 1994 proklamerades av våra organisationer som ett estlandssvenskt minnesår. På olika sätt har detta år manifesterats både i skrift och praktisk handling. Kustbons spalter har stått öppna för åtskilliga betraktelser kring emigrationen, och olika evenemang har avlöst varandra. Hembygdsdagen på Skansen blev en lyckad tillställning, och vår medverkan vid invigningen av monumentet "Frihetens port" fick stor uppmärksamhet. Genom den svåra katastrofen med Estlandsfärjan i Östersjön fick kyrkoden i Immanuelskyrkan en förtätad prägel. Även i våra gamla hemtrakter har uppskattade minnesfester anordnats. Men vid firandet har det inte alltid framgått, att överflyttningen föregicks av bitter tragik. Flera av estlandssvenskarnas ledande män deporterades och försvann i ockupationsmaktens förintelse-läger i början på 40-talet. Många av emigrationens hängivna förespråkare fick inte själva skörda frukterna av sitt engagemang. Det är på tiden, att även deras öde bringas i dagen. Som ett led i denna strävan vill jag här berätta om min brors öde.

ETT OBLITT ÖDE

Av Anders Stenholm

Arkivmaterialet framtaget av Bo Stenholm

Min bror Johan Stenholm föddes den 16 maj 1911 på Vävars gård i byn Sviby på Ormsö i Estland. Han genomgick Hullo 6-åriga folkskola, där han slutade 1926. Våren 1928 konfirmerades han under kyrkoherde John Klassons ledning. Konfirmationen ägde rum i Ormsö S:t Olai kyrka den 9 april 1928. Efter några års deltagande i fädernegårdens skötsel reste han hösten 1931 till Sverige för att studera vid Tärna folkhögskola i Västmanlands län. Under läsåret 1931/32 genomgick han skolans grundkurs och under det följande läsåret den övre kursen. Det mellanliggande sommarlovet tillbringade han hos agronom Nils Danell på Höjentorps Kungsgård i Skaraborgs län, där han deltog i gårdens olika sysslor. Studierna vid Tärna folkhögskola möjliggjordes genom stipendier från skolans stipendiefond.

Efter avslutad folkhögskola återvände han sommaren 1933 till Estland och gjorde sin 1-åriga värnplikt. 1935 reste han åter tillbaka till Sverige och Höjentorps Kungsgård, där han arbetade som traktorförare och upprustare av gårdens stora maskinpark. Vid denna tidpunkt rådde stor arbetslöshet i Sverige liksom i övriga industriländer.

I januari 1936 fick han anställning i C.E. Johanssons fabrik i Eskilstuna och tillverkade mätinstrument med stor måttnoggrannhet. Samtidigt studerade han mjölkhushållning och mej-

erilära vid Hermods Korrespondensinstitut i Malmö.

Kunskaperna från dessa kurser fick han praktisk användning för då han sommaren 1938 återvände till fädernegården på Ormsö för att bistå föräldrarna, som började bli till åren. Så länge postgången mellan Estland och Sverige fungerade studerade han även nu vid Hermods Korrespondensinstitut och genomgick flera kurser i allmänbildande och praktiska ämnen.

När orsmolnen hösten 1939 började hoppa sig över Baltikum försökte han åter på laglig väg resa till Sverige. Men i Tallinn tog resan slut. Vägen västerut hade plötsligt stängts. Han fick återvända till hemmet.

På Ormsö ägnade han mycken fritid åt kulturell verksamhet under de följande månaderna. Han deltog aktivt i det lokala förenings- och ungdomsarbete, han startade kurser och ordnade samkväm. I de estlandssvenska utvandringssträvandena medverkade han med namnsamling.

Natten mellan den 3 och 4 juli 1941 arresterades han i hemmet under vapenhot av NKVD och bortfördes tillsammans med öns folkskollärare och deras familjer. Arresterarna transporterades med båt till Hapsal där de föstes in i gallerförsedda järnvägsvagnar. Med tåg fraktades sedan männen till Tallinn och internerades. Kvinnorna och barnen hamnade i Harku fångläger. Därifrån befriades de redan i augusti 1941 när de tyska

trupperna hade intagit lägret. Männen fortsatta öde förblev däremot obekant i 50 år. Inga besked gick att få från de sovjetiska myndigheterna. Alla efterforskningar blev resultatlösa. Både mor och far gick i graven utan att få veta vad som hänt deras son. Först sedan Sovjetunionen kollapsat och arkiven öppnats kunde kortfattad information erhållas.

Vad min bror beträffar så underkastades han ett första förhör den 17 juli 1941 i Tallinn. Av protokollet framgår att förhöret började kl. 20.40 och slutade kl. 22.30. Förhöret berörde bl.a. familjeförhållanden, utbildning, samhällsklass, yrke, sysselsättning, politisk verksamhet, organisationstillhörighet, ekonomisk situation och utländska förbindelser. Protokollet, som är skrivet på ryska, har i estnisk översättning upplästs för arrestanten och undertecknats av honom. Förhørsledarens namn är otydligt, möjligen Sileznov (?).

Den 7 augusti 1941 hade ärendet överlämnats till underlöjtnant Morgunov, som i egenskap av befullmäktigad handläggare i 2-a avd. av NKGB ESSR i Statens Säkerhetstjänst ansåg, att utredningsmaterialet visade, att Johan Stenholm varit medlem i den kontrarevolutionära organisationen "Kaitseliit", att han i denna organisation bedrivit antisovjetisk propaganda, att han hade släktingar i Sverige och att han strävade efter att illegalt resa till utlandet. "Kaitseliit"

(försvarsförbund) var det fria Estlands motsvarighet till det svenska hemvärnet. Påståendet om antisovjetisk propaganda och illegal utresa ur landet har inte medgivits av den anhållne vid förhöret. Dessa påståenden har handläggaren Morgunov själv tillfogat/.

Beslut om arrestering

Med hänsyn till samhällsfara och krigsläge beslöts att Johan Stenholm skulle anhållas och ställas till kriminellt ansvar enligt 58-13, 58-10, 2-a UKRSFSR. Beslutet är undertecknat av ovannämnde Morgunov och Chefen för 2-a avd. NKGB ESSR löjtnanten i Statens Säkerhetstjänst James.

Arresteringsbeslutet har den 7/8 41 tillstyrkts av majoren i Statens Säkerhetstjänst B. Kumm och av vice åklagaren i Est. SSR / otydlig namnteckning.

Handläggaren Morgunov har samma dag beslutat att Johan Stenholm, då han misstänks för brott enligt kriminalkodex 58-13, 58-10 del 2 UKRSFSR, skall häktas, eftersom man kan befara, att om han försätts på fri fot kan tänkas fly och undandra sig rannsakan och dom.

Även detta beslut bifalles av föreståndaren för 2-a avd. NKGB ESSR löjtnanten i Statens Säkerhetstjänst James.

Det tryckta formulärets anvisningar om att beslutet skall delges den anhållne och undertecknas av honom har ej åtlutts. Arrestanten har således ej fått veta något om detta beslut och hans namnteckning saknas på formuläret.

Samma dag, den 7 augusti 1941, utfärdades en order (Order nr 2041) av Folkkommisarierna för Rikets Säkerhet i ENSV och översten i 3-e avd. i NKGB ESSR att Johan Stenholm skall visiteras och häktas. Häktningsordern är stämplad och undertecknad med oläslig namnteckning. Någon försvarsadvokat har inte varit tillstades vid häktningsprocessen. Försvarsadvokater förekommer överhuvudtaget inte i hela denna rättsprocess.

Den forcerade och hafsiga handläggningen tyder på nervositet och rädsla hos de sovjetiska beslutsfattarna. Strax efter det att häktningsordern hade utfärdats transporterades den häktade till Ryssland. Avfärden måste ha skett brådstörtat eftersom Tallinn intogs av tyskarna den 28 augusti 1941. Utredningsmaterialet och häktningsordern (ärende 3824/557) fick följa med på den nästan halvårslånga resan till det inre av Ryssland.

Hur transporten gått till är mig obekant. Men den som läser Alexander Solsjenitsyns böcker om Gulag-arkipelagen kan få en vag föreställning om vidrigheterna i genomgångslägren och i de boskapsvagnar som användes vid fångtransporterna. Situationen för dju-

ren i våra dagars utdömda djurfabriker är troligen idyllisk i jämförelse med det tillstånd som rådde i Sovjetunionens fångtransportmedel på 40-talet. I till bristningsgränsen proppfulla, mörka, gallerförsedda järnvägsvagnar utan några som helst sanitära anordningar slamrade dessa godsfinckor fram mot för fångarna okända mål och öden. Utfodringen var minimal och möjligheten till mänsklig vila så gott som obefintlig. Några gånger gjorde tågen uppehåll vid någon avsides belägen rangerbangård och internerna föstes in i vedervärdiga genomgångsbaracker. Så förflöt vecka efter vecka, månad efter månad. Det hann bli både jul och nyår innan fångtransporten nådde sin destinationsort – Irkutsk vid Bajkalsjön i Sibirien.

Där dyker nästa dokument upp. Det är utredningsmannen i NKVD i Irkutsk Ja. Smirnov som den 8 januari 1942 meddelar, att han har mottagit det från Tallinn översända utredningsmaterialet (ärende 3824/557) och beslutat sig för att fortsätta och fullfölja den påbörjade rättsprocessen i enlighet med den Ryska Socialistiska Federativa Rådsrepublikens Strafflag 58¹⁰ I och 58¹³.

Från förhöret med Johan Stenholm den 8 januari 1942 föreligger följande protokoll.

Förhöret började kl 13.

Förhørsledaren: Berätta er levnadshistoria.
Svaranden: Jag slutade 6-årig folkskola 1928 och arbetade på min fars gård till 1931 då jag reste till Sverige och studerade vid en folkhögskola till 1933. Under sommarlovet skaffade jag mig jordbrukspraktik i Höjentorp. 1933 reste jag tillbaka till Estland och gjorde min värnplikt. Jag var menig soldat. Efter slutad militärtjänstgöring 1934 arbetade jag på min fars bondgård till 1935 då jag åter reste till Sverige. Jag fick anställning i Johanssons fabrik där jag tillverkade olika instrument. Jag arbetade där till 1938 då jag återvände till Estland för att hjälpa min far med gården. Detta gjorde jag fram till den 3 juli 1941 då jag arresterades.

F: Vilken förmögenhet hade ni under Estlands borgerliga regeringstid?

S: Jag har aldrig haft någon förmögenhet.
F: Vilken förmögenhet hade edra föräldrar?

S: Mina föräldrar hade en bondgård på 16 ha. De hade 2 hästar, 4 kor, 6 får och 3 grisar. 1938 brukade min far 35 ha jord, men genom arvskifte gick halva arealen till hans bror.

F: Vad hade förstatligats under sovjetregimen?

S: Ingenting hade förstatligats.

F: I vilka partier och organisationer har ni varit medlem under det gamla estniska statsskicket?

S: Jag var medlem i organisationen "Kaitseliit" från 1939 tills den upplöstes 1940. Jag var inte medlem i några partier.

F: Har ni gått in i "Kaitseliit" frivilligt?

S: Ja, i "Kaitseliit" gick jag in frivilligt.

F: Vilka vapen har ni fått från "Kaitseliit"?

S: Från "Kaitseliit" har jag fått ett japanskt gevär, 30 patroner och ett patronbälte.

F: Vem har rekommenderat er att gå in i "Kaitseliit"?

S: Jag rekommenderades av Hugo Mickelin, som var ordförande i Ormsöavdelningen. Han bodde i byn Sviby på Ormsö.

F: Vilken uppgift hade ni i organisationen "Kaitseliit"?

S: Jag hade ingen speciell uppgift i denna organisation, jag var en vanlig medlem.

F: Vilken verksamhet bedrev ni i organisationen "Kaitseliit"?

S: Jag har inte bedrivit någon särskild verksamhet; jag var ju med blott en kort tid. Utöver det att jag deltog i några av organisationens kvällsmöten har jag inte gjort någonting.

F: Vilka slags kvällsmöten anordnade organisationen "Kaitseliit"?

S: På "Kaitseliit"-mötena lovordades den borgerliga estniska statsförvaltningen, värvades medlemmar till "Kaitseliit" och värdjades om samhälleligt ekonomiskt stöd åt organisationen. Kvällsmötena anordnades för att få medel till organisationens verksamhet.

F: Vem har ni värvat eller tillrätt att gå in i "Kaitseliit" då ni var medlem i organisationen?

S: Jag har inte värvat någon och inte övertalat någon att gå in i "Kaitseliit".

F: Har ni som medlem i "Kaitseliit" gjort reklam för "Kaitseliit" bland era bekanta?

S: Jag gillade "Kaitseliit", men jag har inte gjort reklam för organisationen för någon annan.

F: Vilka syften och mål hade organisationen "Kaitseliit"?

S: "Kaitseliit" var en halvmilitär frivillig organisation, som lärde sina medlemmar att hantera vapen i syfte att värna det borgerliga statsskicket i Estland mot inrikes fiender och bekämpa dem.

F: Vem betraktade organisationen som inrikes fiender i Estland och mot vem kämpade den?

S: Som inrikes fiender betraktades fascisterna, kommunister, arbetarrörelser och alla som kämpade mot det rådande statsskicket i Estland. Organisationen "Kaitseliit" motarbetade dem.

F: Ni visste att "Kaitseliit" var en borgerlig organisation som beskyddade det borgerliga statsskicket i Estland. Det betyder att ni stod på den borgerliga sidan i Estlands politik.

S: Ja, jag sympatiserade med den borgerliga regimen i Estland och jag stod på dess sida.

F: Ni har känt till Organisationen "Kaitseliits" mål och uppgifter väl; som meningsfrände till det borgerliga estniska statsskicket gick ni med i "Kaitseliit" för att kämpa emot kommunister och arbetarrörelser och ni lovprisade Estlands bourgeoisie.

S: Som meningsfrände till den estniska borgerliga politiken gick jag med i "Kaitseliit" i syfte att bekämpa kom-

- munismen och arbetarrörelsen för att beskydda den estniska bourgeoisie.
- F: Vilka av ledarna i "Kaitseliit" känner ni?
- S: Bland ledarna i "Kaitseliit" känner jag följande medlemmar:
Hugo Mickelin – avdelningschef
Johannes Massalin – lärare
Johannes Rank – distriktsföreståndare
Johan Murman – förbindelseman
Alla ovan nämnda bor i byn Sviby på Ormsö.
- F: Vilka vanliga medlemmar i "Kaitseliit" känner ni till?
- S: Av vanliga medlemmar känner jag Voldemar Rank, Harald Mickelin, Anders Massalin, Karl Nyman, Anders Murman, Johan Wikström, alla från byn Sviby på Ormsö, samt Isak Rosenblad.
- F: Vilken åsikt hade kaitseliitmedlemmarna om införandet av den nya sovjetmakten i Estland?

- S: Eftersom "Kaitseliit" kämpade emot kommunismen var alla medlemmar i denna organisation motståndare till sovjetmakten i Estland.
- F: Vilken var er åsikt om införandet av den nya sovjetmakten i Estland?
- S: Jag har inte gjort något motstånd mot sovjetmaktens införande, men jag har ej heller befrämjat det.
- F: Vilka samtal har ni fört med era kamrater om missnöjet med sovjetmakten i Estland?
- S: Jag har talat om missnöjet med kommunismen och sovjetmakten i Estland med mina bekanta i Sviby men jag minns inte vad jag sagt.
- F: Vad har ni sagt i er familj om det sovjetiska statsskicket?
- S: Jag har bara sagt, att när kommunisterna kommit så kommer alla kyrkor att stängas och alla troende att förbjudas att gå i kyrkan och fira gudstjänst.
- F: Tror ni själv på Gud?
- S: Ja, jag tror, och jag fortsätter att tro.

Förhörsuppehåll kl. 20, 8/1 1942.

Förhöret fortsatte den 9 januari 1942 med början kl. 11.

- F: Ämnar ni berätta sanningen?
- S: Jag är beredd att under förhöret berätta enbart sanningen.
- F: Har ni någon gång varit utomlands?
- S: Under åren 1931-1933 var jag i Sverige och gick i folkhögskola. Sedan bodde jag i Sverige under åren 1935-1938 då jag arbetade i Johanssons fabrik och tillverkade olika slags instrument. Därutöver har jag inte varit någonstans.
- F: Vilka släktingar och bekanta hade ni där?
- S: I Sverige hade jag en kusin Katarina Stenholm som hade flyttat dit 1938 och som arbetade som hembiträde i en familj i Godegård. Mina bekanta är ingenjör Ericsson, som jag arbetade tillsammans med i Johanssons fabrik, ingenjör Blomström, som jag också arbetade tillsammans med. Jag känner också hyresvärdinnan hos vilken jag bodde i Eskilstuna; hon hette Ekström.
- F: Har ni brevväxlat med de ovan nämnda?
- S: Jag skickade ett brev 1940 till min kusin och fick svar från henne samma år. Med andra har jag inte brevväxlat.
- F: Hade ni då någon gång för avsikt att flytta till Sverige?
- S: Jag hade för avsikt att flytta från Estland till Sverige redan under sovjettiden 1940.
- F: Av vilka orsaker ville ni flytta från Estland till Sverige?
- S: Orsakerna var följande: jag är av svensk börd och jag ville bo bland mina stamfränder där jag tidigare bott och tjänat bra. Huvudorsaken var dock att jag avskydde sovjetmakten i Estland och ville komma bort ifrån den.
- F: Ni har samlat in namnunderskrifter från människor, som ville flytta till Sverige.
- S: Ja, jag har under 1940 i byn Sviby samlat in namnunderskrifter från människor som velat emigrera till Sverige. De har kommit hem till mig och skri-

vit sina namn på en lista.

- F: Det betyder att ni har varit ledare för de människor som ville emigrera till Sverige.
- S: Det kunde uppfattas som om jag vore ledare för de människor som ville utvandra till Sverige.
- F: Vem har tagit initiativet till och uppmanat er att samla in namnunderskrifter från människor som ville utvandra till Sverige?
- S: Ingen har initierat och uppmanat mig att samla namnunderskrifter. I andra byar fanns sedan länge människor som ville utvandra till Sverige. Därför rådgjorde jag med befolkningen i vår by Sviby, varefter vi gjorde en lista över dem som ville utvandra från vår by. Listan över invånarna i byn Kärrslätt på Ormsö hade Anders Hammerman lämnat till NKVD i januari 1941 med begäran om utresetillstånd, men något beslut kom aldrig.
- F: Hur många namnunderskrifter har ni samlat in från människor som ville utvandra till Sverige?
- S: På listan finns ca 300 namn på personer som ville resa.
- F: Av vilka orsaker ville alla dessa människor utvandra?
- S: Orsakerna var skiftande. Några var missnöjda med sovjetregimen, andra var rädda för nationaliseringar och arresteringar. Alla var också intresserade av ett nytt liv i Sverige.
- F: Vilket missnöje har ni visat bland dem som ville utvandra till Sverige och vad har ni sagt till dem?
- S: Till dem, som jag i utvandringssyfte samlat namnunderskrifter ifrån, har jag sagt, att nu när kommunisterna kommit så kommer alla våra kyrkor att stängas och alla helgdagar att avskaffas. Man kommer att arresteras oss, beröva oss våra ägodelar och inrätta kolchoser på våra marker. Vi blir förföljda och kommer att dö av svält. Vi svenskar bör bevara vår nationalitet

och utvandra till Sverige. Jag har också sagt att det är dyrt att leva i Sovjet och att det inte finns något att köpa. Med sovjetiskt styre i Estland kommer vi att få svälta och bli utblottade. Därför är det bättre att flytta till Sverige där det är drägligare att leva, där allting förslår och där det finns behov av arbetskraft.

- F: Vad mer har ni sagt i kretsen av de bybor från vilka ni samlat namnunderskrifter?
- S: Jag kommer inte ihåg något mer av vad jag sagt utom det, att jag inte lovordade sovjetssystemet då jag vittnade om det goda livet i Sverige.
- F: Har ni försökt fly illegalt från Estland under sovjettiden?
- S: Jag har inte velat och inte försökt lämna Estland illegalt. Jag ville resa med tillstånd.
- F: Ni ljuger. Under förhöret har vi ställt tillräckligt med frågor som avslöjar att ni ville och hade för avsikt att lämna Estland illegalt. Berätta nu sanningen.
- S: Under förhöret berättar jag sanningen. Jag har inte försökt lämna Estland illegalt.
- F: Hade ni några bekanta inom polisen under er vistelse i Sverige?
- S: I Sverige hade jag inga bekanta som var poliser och inte i Estland heller.
- F: Var ni någon gång arresterad i Sverige under er vistelse där?
- S: Varken i Sverige eller Estland har jag varit arresterad.

Förhöret slut kl. 15.20 9/1 1942.

Protokollet är skrivet efter min utsago och har reglementsensligt blivit uppläst för mig för underskrift.

Joh. Stenholm
/Namnteckning/

Efter dessa förhör har förhørsledaren Smirnov meddelat den häktade att förhören med honom nu är avslutade. Den förhörde sägs inte ha haft något att tillägga.

Samma dag den 9 januari 1942 beslutar sig Smirnov för att väcka åtal mot den häktade. Han grundar sitt beslut på följande åtalspunkter: Stenholm, Johan, Johansson, har vid förhören medgivit, att han från 1939 till 1940 var medlem i den kontrarevolutionära borgerliga-nationalistiska organisationen "Kaitseliit". Han har känt till denna organisations mål och syfte mycket väl och han har från "Kaitseliit" fått ett japanskt eldvapen och 30 patroner. Han var fiendligt inställd till införandet av sovjetmakten i Estland, och han agiterade bland de svenska bönderna i byn Sviby på Ormsö i ESSR. Han bedrev demoraliserande antisovjetisk agitation. Han har personligen sökt upp bönder i deras gårdar och uppmanat dem att utvandra till Sverige från SSSR. Härtill sammanställde han en lista med deras egenhändiga namnunderskrifter. Samtidigt som han smutskastade den sovjetiska verkligheten lovordade han livet i det borgerligt styrda Sverige. På grund härav

BESLUTADES

enligt kodex 128 och 129 UPK RSFSR, att ställa Stenholm, Johan, Johansson till ansvar enligt 58¹⁰; 58¹³ UK, att informera honom om detta och förelägga honom beslutet för underskrift. Kopian av beslutet skickades enligt 146 UPK RSFSR till Åklagaren.

Utredningsman: Smirnov

Beslutet bifalles av överutredningsman v.Sib.z.g.INKVD UO /Oläslig underskrift/

Detta beslut har visats mig den 9 januari 1942

Joh.Stenholm /Namnteckning/

Översättare: Miaczi

Klockan 18 samma dag kallas den häktade åter till förhör med Smirnov, som ställer frågan: Erkänner ni er skyldig till de brott som angetts i det av er undertecknade beslutet?

S: Till den för mig uppvisade anklagelsen som ligger till grund för beslutet erkänner jag mig Stenholm, Johan, Johansson, skyldig. Jag var verkligen från 1939 till 1940 medlem i den kon-

trarevolutionära borgerliga organisationen "Kaitseliit". Jag kände till denna organisations mål och uppgifter väl och jag har från "Kaitseliit" fått ett japanskt eldvapen och 30 patroner. Jag erkänner mig också skyldig till att ha varit fientligt inställd mot införandet av sovjetmakten i Estland, att jag agiterade bland de svenska bönderna i byn Sviby ESSR 1940 och att jag

bedrev demoraliserande antisovjetisk propaganda. Jag har personligen samlat in namnunderskrifter från bönder i syfte att för dem utverka utresetillstånd från SSSR till Sverige samttidigt som jag smutskastade den sovjetiska verkligheten och lovordade livet i det borgerligt styrda Sverige.

F: Vilka antisovjetiska samtal har ni fört under perioden då det fascistiska Tyskland anföll SSSR.

S: Under krigsperioden har jag inte fört några antisovjetiska samtal med någon eftersom jag arresterades under de första dagarna av kriget.

F: När sammanträffade ni sist med kaitseliitmedlemmar?

S: Några speciella möten förekom inte, men jag träffade dem slumpmässigt i byn.

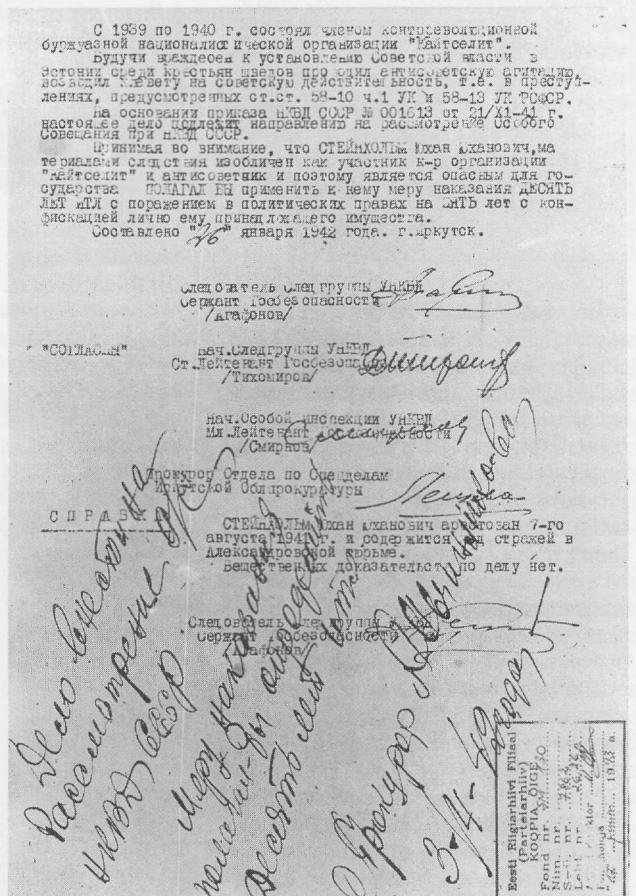
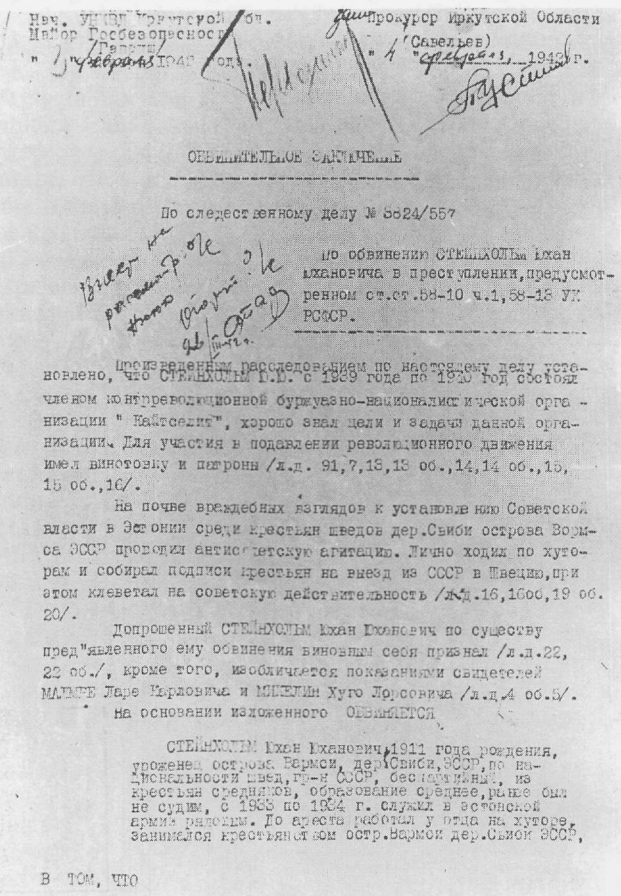
F: Vilka kaitseliitmedlemmar har under kriget gömt sig i skogen som banditer?

S: Vem som gömt sig i skogen från "Kaitseliit" känner jag inte till.

Förhöret slut kl. 20.

Även detta protokoll har uppvisats och undertecknats av Joh. Stenholm.

Sedan tar åklagaren 17 dagar på sig att väcka åtal. Anklagelseakten, som återges i bild nedan, lyder i översättning:

”Tillstyrkes”
Ordf. NKVD Irkutskdistr.
Major i Statens säkerhetsorg.
/Gavrisz/
3 februari 1942
/Namnteckning/

”Tillstyrkes”
Vice åklagare i Irkutskdistriktet
/Saveljev/
4 februari 1942
/Namnteckning/
ANKLAGELSEAKT

i rannsaktionsmålet Nr 3824/557

Att åklaga Stenholm, Johan, Johansson för
brott som definieras i kriminalkodex
58-10 del 1, 58-13 UK RSFSR.

Åklagarmyndigheten har i detta ärende funnit, att Stenholm, J.J. från 1939 till 1940 deltagit i den kontrarevolutionära borgerliga-nationalistiska organisationen ”Kaitseliit” och att han kände till denna organisations mål och uppgifter väl. I syfte att motverka revolutionsrörelsen hade han gevär och patroner /L.D. 91.7,13,13 ob.14,14 ob.15,15 ob.16/.

På grund av sin fientliga inställning till införandet av den nya sovjetmakten i Estland bedrev han antisovjetisk agitation bland de svenska bönderna i byn Sviby på Ormsö i ESSR. Han gick personligen omkring i gårdarna och samlade in namnunderskrifter från bönderna för utresa från SSSR till Sverige samtidigt som han smutskastade den sovjetiska verkligheten /L.D. 16,16 ob.19 ob.20/.

Den förhörde Stenholm J.J. erkände sig skyldig till de för honom uppvisade anklagelserna /L.D.22,22ob./, som dessutom styrktes genom vittnesmål av Malmre, Lars, Karlsson och Mickelin, Hugo, Larsson /L.D. 4 ob.5/.

På grundval av det framlagda materialet ANKLAGAS

STENHOLM Johan Johansson, född 1911, bördig från ön Ormsö, byn Sviby, ESSR, varande av svensk nationalitet, medborgare i SSSR, partilös, med småbrukarbakgrund och folkhögskoleutbildning, tidigare ostraffad, tjänstgjort i estniska armén som menig soldat från 1933 till 1934. Fram till arresteringen arbetade han som jordbruksarbetare på sin fars gård på ön Ormsö i byn Sviby, ESSR.

Från 1939 till 1940 deltog han som medlem i den kontrarevolutionära borgerliga-nationalistiska organisationen ”Kaitseliit”.

Han har varit fientligt inställd till införandet av sovjetmakten i Estland, bedrivit antisovjetisk agitation bland svenska bönder och förtalat den sovjetiska verkligheten.

Enligt order Nr 001613 NKVD SSSR från den 21/11-41 skall denna handling hänskjutas till NKVD SSSR-s Speciella rådslag för granskning.

Med beaktande av, att rannsaktionsmaterialet avslöjar STENHOLM Johan Johansson som deltagare i organisationen ”Kaitseliit” och som antisovjetisk och därigenom visar sig vara farlig för rikets säkerhet ANSER jag att han skall dömas till TIO års korrektionsarbetsläger med framtagna av hans politiska rättigheter i FEM år samt konfiskation av hans personliga tillhörigheter.

Utfärdat den 26 januari 1942 i staden Irkutsk.

Utredningsman i rannsaktionsgruppen UNKVD
Sergeant i Statens säkerhetsorg.

/Agafonov/ /Namnteckning/

”ÖVERENS”

Ordf. i rannsaktionsgruppen UNKVD
Överstelöjtnant i Statens säkerhetsorg.

/Tihomirov/ /Namnteckning/

Ordf. i specialinspektionen UNKVD

Underlöjtnant i Statens säkerhetsorg.

/Smirnov/ /Namnteckning/

INFORMATION:

Avdelningsåklagare i specialärenden vid Irkutsk åklagarmyndighet. /Namnteckning/
STENHOLM Johan Johansson, arresterad 7-e augusti 1941, hålls fängslad i Alek sandrovsk-fängelset. Bevismaterial i detta ärende har ej framlagts.

Utredningsman i rannsaktionsgruppen NKVD

Sergeant i Statens säkerhetsorg.

/Agafonov/ /Namnteckning/

Diagonalt över akten står med skrivstil att ärendet har lämnats till granskning hos O/S NKVD där det mottagits den 26 mars 1942. Granskarens utlåtande lyder: Jag anser att straffpåföljden tio års korrektionsarbetsläger skall tillämpas.

Åklagare /Otydlig namnteckning/

3/4 - 42.

En vecka senare har ärendet blivit föremål för rättslig prövning i OSO, Sovjets specialdomstol för politiska mål. Denna domstol är varken omnämnd i Sovjets grundlag eller brottsbalk. Den sorterade direkt under inrikesministern och Stalin och hade juridisk handlingsfrihet. Ett OSO-beslut kunde inte överklagas då det ej fanns någon högre instans att appellera till. Domstolen ingick i ett välsmort terrormaskineri som började med arrestering och åtföljande skådeprocess, som ofelbart ledde fram till en bekännelse. Efter åtal och OSO-dom kunde fången sedan direkt förpassas till arbetsläger. Den dömdes behövde ej ens vara närvarande vid rådslaget. Vidstående bild visar ett utdrag ur protokoll Nr 22-M från Specialrådslaget i Kommissariatet för Inrikes ärenden i SSSR den 11 april 1942. Det lyder:

Выписка из протокола № 22-М	
Особого Совещания при Народном Комиссаре Внутренних Дел СССР	
от „ 11 “ апреля 1942 г.	
СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
<p>172. Дело № 3824/557/УНКВД Иркутского обл. (НКВД СССР), по обвин. СТЕНХОЛЬМ Жана Ивановича, 1911 г.р., ур. дер. Свиби, СССР, швед, гр-н СССР.</p>	<p>СТЕНХОЛЬМ Жана Ивановича за участие в контрреволюционной организации заключить в исправительно-трудовой лагерь сроком на ДЕСЯТЬ лет, считая срок с 7 августа 1941 г.</p>
	
<p>Нач. Секретариата Особого Совещания при Народном Комиссаре Внутренних Дел СССР</p>	

Den förhörde

172. Att i målet 3824/557 döma STENHOLM Johan Johansson, född år 1911 i Sviby ESSR, svensk, SSSR-medborgare.

Beslutades

att STENHOLM Johan Johansson för deltagande i kontrarevolutionär organisation skall hållas inspärrad i korrektionsarbetsläger i TIO år räknat från den 7 augusti 1941.
NKVD SSSR STÄMPEL

Ordf. i Sekretariatet vid Specialrådslaget i kommissariatet för Inrikes ärenden /Namnteckning/

På protokollets baksida står:

Beslutet från Specialrådslaget vid NKVD har meddelats Stenholm.
/underskrift/
den 31 maj 1942.

Specialrådets beslut har uppvisats för fängelsedirektören 5 NKVD U.P.
den 31 maj 1942.

Överstelöjtnant i Statens Säkerhetsorg.
Baronov(?) /Namnteckning/

Som framgår av domslutet så är det endast åtalspunkten medlemskap i hemvärnsorganisation (och detta före Sovjets övertagande av makten i Estland) som renderade tio års straffarbete i korrektionsarbetsläger. Tala om brott och straff!

Från Aleksandrovska-fängelset har den dömd sedan förflyttats till korrektionsarbetsläger i Irkutskdistriktet. Tyvärr föreligger inga uppgifter därför. Men de få lägerfångar, som kommit ut ur Stalins slavläger med livet i behåll, har vittnat om de fasansfulla förhållanden som där rådde. Genomgående berättas det om förnedring och skymflig behandling, om eländiga baracker och undermålig beklädnad, om skoningslöst kroppsarbete i arktisk kyla, om otillräckliga och näringsfattiga maträtter, om usla sanitära förhållanden osv. Allt detta gjorde att dödligheten i lägren var enorm. Efter ungefär ett år hade min bror tröttnat färdigt. Bland arkivdokumenten fanns hans dödsattest, som var utfärdad så sent som den 26 juli 1989 i staden Tajshet, 55 mil nordväst om Irkutsk. Enligt attesten dog han den 30 augusti 1943 i en ålder av 32 år. Som dödsorsak angavs subkompensation av hjärtfel och svår vitaminbrist.

Efter begäran hos de ryska myndigheterna om kompletterande uppgifter om Johan Stenholms lägervistelse och död i Tajshetområdet i Irkutskdistriktet fick vi efter ett års väntan följande officiella svar från Rysslands Ministerium för Utrikes Ärenden:

”De ryska arkivmyndigheterna uppger, att Stenholm, Johan, Johansson, född 1911, fr.o.m. den 8 oktober 1942 vistades på platser för frihetsberövade personer i staden Tajshet i Irkutskdistriktet. På grund av hans hälsotillstånd hade han tilldelats lättare arbetsuppgifter. Den 30 augusti 1943 dog han i sjukhus 2 och begrovs på sjukhuskyrkogården 2 i Tajshetområdet. Några andra uppgifter har arkiven inte bringat i dagen.”

Beskedet förmedlades av Ryska Ambassaden i Stockholm den 26 september 1994. Ett solkigt och mycket illa medfaret fotografi av Johan Stenholm medföljde rapporten. Tecken tyder på att kortet har avlägsnats från något dokument, som kanske har följt med den frihetsberövade under hela hans martyrium. Ack, om kortet kunde tala! Hur kunde en fullt frisk person i sina bästa år brytas ned under så kort tid i sovjetisk fångenskap? När kommer världen att få en allsidig och inträngande genomlysning av förhållandena i Sovjets tvångsarbetsläger?

Den 16 januari 1989 utfärdade SSSR-s Högsta Sovjets Presidium ”Komplementära åtgärder för restitution av rättvisa gentemot offren från de repressioner, som ägde rum under 30-40-talen och i början på 50-talet.” Detta påbud nådde Åklagarmyndigheten i Tallinn den 15 augusti 1989. Där konstaterade biträdande åklagare A. Kessler och ordf. i KGB-s rannsaksavdelning V. Ojamaa, att även min bror omfattades av dessa komplementära åtgärder. Man avförde därför allt material i brottmålsprocessen (arkivnr. 19278) mot honom och utfärdade ett rehabiliteringsbevis (nr. 13/89) enligt vilket ”Stenholm, Johan, Johansson, född år 1911 på Ormsö i Läänemaa, NSV-medborgare, är fullständigt rehabiliterad med alla härav följande framtida rättigheter. Vid arresteringen bodde han i byn Sviby på Ormsö i Läänemaa. Död 30.08.1943 i fängelseorten. Uppgifter om kvarlåtenskap saknas i akten”.

Rehabiliteringsbeviset är utfärdat den 19 oktober 1989 i Tallinn och är undertecknat av justitiekanslerns 1-e ställföreträdare i Estland NSV Ü. Roots.

Därmed anser sig sovjetmakten sent omsider ha tillstått och urskuldat sina illdåd. Bakom mänsklighetens rygg kunde ”den sovjetiska verkligheten” under årtionden förinta miljoner och åter miljoner oskyldiga människor i

hälsovådliga gruvhål och ödsliga skogar, vid skoningslösa järnvägsbyggen och i annat odiöst slavarbete. Många av våra landsmän slutade sina dagar där. Än så länge har blott fragment av straffarbetslägrens vardag nått offentligheten. När kommer den dag då lägerjournalerna blir tillgängliga och de efterlevande får veta vad som egentligen hände med deras nära och kära? Vem kan peka ut den plats där de utmårglade och sargade kropparna fick sitt sista vilorum? När vi i högtidliga sammanhang sjunger ”Ja, jag vill leva, jag vill dö i Norden” låt oss då också skänka en tanke åt dem som vilar i den sibiriska jorden.

Förklaringar till några i texten förekommande förkortningar

SSSR – *De socialistiska rådsrepublikernas union.*

ESSR – *Estniska socialistiska rådsrepubliken.*

NKVD – *Folkkommisariatet för inrikes ärenden.*

NKGB – *Folkkommisariatet för statens säkerhet.*

KGB – *Det sovjetiska ministerrådets kommitté för statens säkerhet.*

RSFSR – *Ryska socialistiska federativa rådsrepubliken.*

UK – *Strafflagen.*

OSO (O/S NKVD) – *Sovjets specialdomstol för politiska mål.*

GULAG – *Lägeröverstyrelsen.*

Artikel 58 i den sovjetiska strafflagen bestod av fjorton paragrafer som kunde tolkas mycket elastiskt.

Paragraf 58-10 handlade om antisovjetisk agitation och 58-13 om deltagande i antisovjetisk organisation.

Efterskrift

Artikeln visar en särskild, och smärtsam, del av vår folkstams öden. Yngre läsare som själva inte har upplevat denna skräcktid, kan läsa en översikt av den i En bok om Estlands svenskar, del I (sid 197 ff).

Den i artikeln nämnde Malmre var född på Ormsö men hade estniserat sitt namn och gått ur den estlands-svenska gemenskapen.

(Del I sid 196 f). Hugo Mickelin har i egenskap av kommunal tjänsteman vid förfrågan bekräftat den häktades uppgifter.

Förvånande är att ryssarna i detta svåra skede av kriget ändå fann det angeläget att avdela transportmedel och folk för förflyttning av civila genom två världsdelar, och att hålla långa förhör med oskyldiga människor, då ju utgången ändå var given på förhand.

Redaktionsrådet

Bonden som kallades "Holmens kung"

(Eller: Påverkade rågebönderna svensk utrikespolitik 1555-61?)

AV JÖRGEN HEDMAN

När man bland Estlands svenskar talade om "klagomän", dvs bondeombud som sökte rätt hos överheten, menar man i allmänhet de fem ormsbönder som sommaren 1861 i en öppen båt seglade till Sverige för att söka hjälp hos den svenske kungen (Karl XV) mot de nya skattenormer som införts år 1856. Att söka sin rätt hos kungen hade de estlandssvenska bönderna gjort flera gånger tidigare. Flera av dessa klagodeputationer har uppmärksamats av den tysk-danske forskaren Paul Johansen. I Johansens bok *Nordische Mission Revels Gründung und die Schwedensiedlung in Estland* (Sthlm 1951) tas också de fall upp som denna artikel grundar sig på.

Den första gången svenska bönder i Estland appellerade till den svenske kungen var nog troligtvis år 1451 när svenska öbor från Estland sökte stöd hos den svenske kungen Karl Knutsson Bondes befallningsman i Viborg i

Finland. Ett förlänings- och skyddsbrev erhöll också faktiskt dessa anonyma svenskar, men hela affären slutade med att sändebudet hamnade i fängelse i Reval, anklagad för högförräderi mot den livländska Ordensstaten (se Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch, Reval och Riga 1853 ff, del XI - urkund nr 132).

Av ovanstående händelse kan vi utläsa att svenska kungar hade ett aktivt intresse att tillvarata svenska intressen i Baltikum och detta på ett sätt som av Ordensstaten knappast kan ha uppfattats annat än som ett aggressivt beteende av en främmande stat. Ännu på 1400-talet var dock Ordensstaten för stark och tiden ännu inte inne för en svensk expansion. I mitten av 1500-talet var läget ett helt annat. Reformationen hade slagit igenom i Baltikum och därigenom hade en stor del av grunden för den på ridarmunkar baserade Tyska Orden

raserats. Kung Gustav Vasa följde noggrant med utvecklingen i den livländska staten och snart skulle det uppstå ett läge där den svenske kungen fick en anledning att blanda sig i denna stats inre angelägenheter.

Det började 1554 med en tvist mellan abboten Georgius av Padis kloster och bönderna på Stora Rågö. Från båda sidor hade man frångått uppgörelsen i köpebrevet rörande Stora Rågö från år 1345. Redan 1502 hade den dåvarande abboten Michael i en bekräftelse på privilegierna enligt köpebrevet noterat att förutsättningarna hade förändrats och blivit föråldrade, men ingen förändring i förhållandena vidtog då. Nu vägrade bönderna å sin sida att längre upplåta fiskevatten och betesmark åt klostrets estniska bönder och dessutom tillät de inte längre klostrets underlydande att avverka skog på ön. De skall också ha bemött klostrets utsända med våld. Abboten å sin sida verkar ha utkrävt högre skatter av bönderna än vad stadgades 1345. Konflikten gick inte att lösa utan medling utifrån. Något stöd hos Tyska Orden, som här spelade dubbla roller i sin egenskap av både statsmakt och länsherre, fick bönderna uppenbarligen inte. Våren/sommaren 1555 seglade tre bönder från Stora Rågö till Stockholm för att söka stöd hos Gustav Vasa. De tre var Matz Rödhår, Ambrosius Duffva och Anders Styreman. Eftersom Matz Rödhår nämns först är det min gissning att det var han som var den främste talesmannen bland de tre. Av Anders tillnamn att döma var det han som var styrman och skeppare på den båt som transporterat bönderna över till Sverige. Kungen tog emot bönderna, hörde deras klagomål och skrev sedan ett brev daterat den 15 juli 1555

till abboten i Padis. Detta brev är tyvärr förkommet. Den 25 juli 1555 utfärdade sedan kungen ett skyddspass för bönderna inför hemfärden. Den 28 april året därpå skrev Georgius, abbot i Padis kloster, ett svarsbrev till Gustav Vasa i vilket han förklarade sakernas tillstånd och samtidigt kom med motanklagelser mot bönderna. Kungens brev skall abboten inte ha fått förrän omkring den 20 oktober 1555.

I brevet berättar abbot Georgius att konflikten uppstod två år tidigare (1554) och att rågöbönderna här uppträtt "ohörsamt, okristligt och omänskligt". Klosters hovmästare och hans följe skall bönderna ha slagit och misshandlat så att dessa ett tag "låg för döden". Sådana obilliga och okristliga människor ville väl kungen ändå inte beskydda? (Se F. Blumfeldt: Ett dokument belysande estlandssvenskarnas kamp för sina rättigheter på 1550-talet, i Estl. litt. sällsk. Annales IV, 1960-64, Stockholm 1966.)

Frågan är nu hur Gustav Vasa uppfattade rågöböndernas uppvaktning? Det kan ju till och med vara så att dessa tre rågöombud väckte kungens intresse för en intervention i Baltikum. Att skydda de svenska bönderna i Estland kunde ju i sig vara en anledning för Sverige att ingripa.

Den 2 oktober samma år (1556) utsåg Revals råd stadsjuristen (syndicus) Jost Cloth att tillsammans med det estländska ridderskapets lantråd Herman Anrep och andra icke namngivna lantråd att undersöka fallet och kommittén fick också befogenhet att förhöra båda parter.

Kommittén tycks ha lyckats med sin uppgift och i oktober uppnådde man en förlikning mellan parterna. De gamla skyldigheterna att ge tionde av skördat spannmål byttes nu tydligen mot fasta utgifter. Två läster råg och två läster korn sammanlagt hade ön att leverera per år. Utöver detta hade rågöbönderna skyldighet att ställa upp med en fullt utrustad krigshäst per mantal. Bönderna ålades också en skyldighet att underrätta den svenska kungen om att uppgörelsen träffats och så hotades de med tvångsmässiga åtgärder från stadsjuristen Cloth, lantråden och Tyska Ordens komtur om de inte hädanefter höll fred med klostret.

Tyska Ordens komtur skickade den 20 januari 1558 ett brev till ordensmästaren Wilhelm von Fürstenberg (möjligen för att förbereda overtagandet av klostret) där det meddelades följande:

- - - då sedan klostret i Padis för många år sedan sålde en holme (en ö) för så många mark lodigt silver ... Så har dessa svenskar under denna långa tid... så mycket förökat sig, att de till ett antal av 300-400 personer, unga och gamla, bebod denna holme, och så har de i sådan övermod... råkat, att de för några år sedan inte bara motsatte

sig de gamla skyldiga tjänsterna och arrendeavgifterna, utan inte heller längre detta kloster som sin överhet... erkänna ville... och har så sökt den samma i Sverige. Ön Rågö sägs ligga sex mil från Reval, där... en sådan hamn är, att de största skepp där anlöpa kan... Denna hamn är så bevarad från vindens obändighet, att när ett oväder upphöjer sig i havet så kan i allmänhet skeppsfolket där söka tröst och räddning. (Carl Schirren: Quellen zur Geschichte des Untergangs livld. Selbständigkeits, Reval 1861-62, I - 86 och II - 150.)

Gustav Vasa medgav sedan i ett brev till sonen hertig Johan av den 23 augusti 1558 att Sverige inte hade någon juridisk rätt att blanda sig i angelägenheterna i Estland... Effter vij haffve inge breff eller bevijsz opå the land eller öijer, som vij påtale udi Lifflandh, uthenn alenest, att thär brukes thätt svenske tungemål." (RA,

tydligt var rågöböndernas talesman, och redan på skämt fått tillnamnet "Holmens kung", var just den Matz Rödhår som tillsammans med de två andra rågömännerna besökte Stockholm 1555? Vi vet inget om hur det gick för bondeledaren från Stora Rågö, men om han är identisk med Matz Rödhår så återfinns han i alla fall inte i förteckningen över bönderna på Stora Rågö år 1562. Där finns emellertid en "Ambrosius" nämnd, en "Anders Schütt" och tillika en "Andreas soen" nämnda, så kanske man kan förmoda att Ambrosius Duffva och Andreas Styreman överlevde upproret mot överheten åren 1555-61, vilket inte Matz Rödhår tycks ha gjort! 1562 fanns det på Stora Rågö 12 besatta hakar med 31 bönder och tre s.k. frikarlar. 1590 var 6 hakar och 10 gårdar samt de tre frikarlslanden alla öde genom kriget.

Padis kloster överläts av Tyska

Stockholm Gust. I. Registratur, bnd 28, sid 337.)

Att Tyska Orden inte såg välvilligt på rågöböndernas sätt att söka stöd hos den svenska kungen står klart, från orden sida var inställningen klar: bönderna var undersåtar till Padis kloster och därmed också Tyska Orden och hade sålunda inget att skaffa med den svenska kungen. Den 5 oktober 1559 lät den siste ordensmästaren Gotthard Kettler sina trupper besätta Padis kloster, fördriva munkarna och besätta klostret som sekuliserad fästning.

Den 15 mars 1561 krävde slutligen ordensmästaren Kettler i ett brev till Revals råd att rådet ska utlämna bonden som kallas "Holmens kung" till ordens befallningsmannen på Padis, Engelbrecht von der Lippe, för bestraffning av bondens våldsdåd och smädelser mot von der Lippe. (Fr Bienemann: Briefe und Urkunden zur Geschichte Livlands in den Jahren 1558-1562, Riga 1873, bnd IV - nr 729.) Måntro inte denne bonde som

Orden år 1560 till den danske kungens yngre bror Magnus som köpt biskopsdömet Ösel-Wiek och sedan låtit utropa sig till hertig över Livland. 1561 sökte riddarskapet i landskapen Harrien och Wierland (samt senare också Jerwen) och borgerskapet i Revals stad skydd under det svenska riket och samma år övergick så också Padis kloster i svensk ägo, för att 1576 blodigt erövrats av ryssarna. Ett polskt strövtåg härjade och brände i trakterna år 1563, och 1575-76 gjorde ryssarna detsamma. Minnen av dessa härjningar har levt kvar i folkminnet hos rågöborna. Stora Rågö ska helt ha bränts av och byns huvudby skall ha flyttats efter detta. Fyra år senare (1580) kunde svenska trupper återta fästet Padis och säkra överhögheten över området och en lugnare tidsperiod inleddes.

Kanske de svenska bönderna på Stora Rågö genom stockholmsresan 1555 bidrog till det svenska ingripandet i Estland och därmed till att Estland blev svenskt 1561-1710?

SOV:s årsmöte i Eesti Maja den 8 april

SOV avhöll sitt sedvanliga årsmöte den 8 april i Eesti Majas lokaler. Ute blåste kalla vindar och solen lyste bara med sin frånvaro. Vi var drygt 50 medlemmar, som tillsammans med inbjudna gäster, bevistade årsmötet.

Bertil Adolfsson, ingift i Erkasläkten, inledde med pianounderhållning och övergick senare till gitarr och sång. Vi sjöng även allsång till ackompanjemang av Brigitta Lorentz.

Sven Salin började med en tillbakablick över Minnesåret 1994 och de arrangemang som hållits både i Estland och här. Tre mål hade ställts upp:

- att känna gemenskap och samhörighet med andra estlandssvenskar.
- att för vårt omgivande samhälle manifestera vår egen folkgrupp och kultur. Detta gjordes bl a genom att många bar folkdräkter när vi detta år firade vår hembyggsdag på Skansen. – Med detta lyckades vi nog bra då t o m

kungen sa fel vid invigningen av minnesmonumentet Frihetens Port på Djurgården. Vi nådde även ut till tidningar och radio.

- att föra traditionerna vidare till kommande generationer. Vad händer när "vi" dör ut? – Hur detta lyckats är svårare att säga. Det får framtiden utvisa. Om kanske tio år visar det sig nog.

Ordförandena för de olika hembygdsföreningarna samt för SONG och SESK var inbjudna att delta i årsmötet och Sven Salin intervjuade dem om det gångna årets olika evenemang. De fick berätta om vad som arrangerats i deras regi.

Rickul/Nuckö hembygdsförening hade ansvarat för midsommarfirandet i Birkas, vid Nuckö kyrka, Rosleps kapell och i Bergsby. Rickard Gineman (nyvald ordförande vid hembygdsföreningens årsmöte den 1 april)

På SOV:s årsmöte fick alla de olika hembygdsföreningarna tillfälle att berätta om sina aktiviteter under Minnesåret.

Här är fr v Bertil Björk (Runö), alldeles bakom honom gömmer sig Lars A Lindström (Ormsö), Richard Gineman (Rickul/Nuckö), Arnold Lindgren (Rågö), Monica Ahlström (SONG), Gulla Bertelson (Nargö) och Sven Salin.

Elmar Nyman berättar här, sufflerad av Hugo Mickelin, om hur och när SOV bildades i Sverige för 50 år sedan.

tyckte att man lyckats med genomförandet, trots dåligt väder och en tragisk olycka.

Rågöföreningen hade haft två hållpunkter. Uppbrottet från hembygden och en minnesgudstjänst på den gamla hemön. Arnold Lindgren var nöjd med vad den lilla gruppen kunnat prestera.

Bertil Björk redogjorde för Runöföreningens aktiviteter. 60 personer hade deltagit i en besvärlig och försevad överresa till Runö med kransnedläggning till 350-årsminnet av den gamla kyrkan och högmässa. Konsert med döttrarna Lorentz och utställning över Runöborna i Sverige hade arrangerats på Ösel.

Till Nargö hade ett antal farit över och även sovit över där. Man letade efter gravar och gamla husgrunder och tände eldar. Man hade även inbjudit till en middag i Tallinn för dem som bor kvar.

S:t Mikaelsskyrkan i Tallinn hade haft gudstjänst och utställning över kyrkans historia.

Monica Ahlström, ordförande i SONG, berättade att Svenska Odlingens Nya Generation även firat 10-årsjubileum under 1994. Föreningen hade också deltagit i planeringen och genomförandet av flera aktiviteter på Skansen. SONG-kören framträdde på Sollidenscenen. Dessutom arrangerade SONG på uppdrag av SOV den stora familjefesten med 400 deltagare på restaurang Lantis den 3 december.

Ormsöföreningen hade många del-

tagare på Skansen och serverade bl a soppa, som gick åt och inte räckte till alla som ville smaka. Under Ormsödagarna hade bl a anordnats ett symposium. Även president Lennart Meri besökte Ormsö under Ormsödagarna i juli.

SESK var representerat av Ervin Johan Sedman. Han tyckte att det bästa var att folket i flera olika hembygder fick bra kontakt med besökarna. De flesta midsommareldar som planerats gick också bra att tända till slut, trots vädret. Ain Sarvs bok "Från skuggornas värld – åter till livet" kom ut lagom till midsommar. I stort sett tyckte Ervin Johan att de lyckats med firandet i Estland. Nu pågår planering för att fira Nucködagar i Sutlep, som blev lite bortglömt i årets firande.

De olika föreningarnas insatser vid minnesårets arrangemang fick mycket beröm av Sven Salin.

Som en trevlig avslutning på denna resumé över minnesåret begärde Elmar Nyman ordet. Han ville å allas vägnar framföra ett tack till Sven Salin för hans fantastiska insatser vid planerandet och genomförandet av minnesåret. Sven Salin uppvaktades med en speciell adress med underskrifter av alla hembygdsföreningarnas ordföranden och alla levande f d SOV ordföranden. 1994 blir ett mär-

kesår för folkstammens historia.

Därefter serverades kaffe med smörgås och kakor innan de sedvanliga årsmötesförhandlingarna tog vid. Sven Salin omvaldes till ordförande, Bertil Björk och Bertil Westerman omvaldes samt Ingvar Lindkvist från Ormsö nyvaldes som styrelseledamöter. Även revisorer och revisorssuppleanter omvaldes liksom valberedningen utom Sven Bäckman som avgick och Lars Algot Lindström som nyvaldes.

Elmar Nyman erinrade om att det var 50 år och 10 dagar sedan SOV bildades i Sverige den 29 mars 1945. Då hade 40 personer, däribland 20 rikssvenskar, samlats varvid man hade diskuterat syftet för föreningen och förslag till stadgar. Anton Vesterberg blev dess första ordförande.

Alexander Zeisig efterlyste inkomna medel till de ännu saknade namnplattorna till minnesstoden på Nuckö kyrkogård. Han undrade om uppropet i Kustbon hade resulterat i några bidrag. Svaret blev tyvärr nej.

Årsmötet avslutades med Modersmålets sång.

Ingrid Karlsson,
suppleant i SOV:s styrelse och vald
till sekreterare vid dagens
förhandlingar

PINGST

Vi går mot Pingst, från dungen göken talar.
Helt nyss de vaknas sommarfågel kom:
Min sångarbroder, vänd dig inte om!
En ungbjörk bär jag hem från ängens salar.

Jag ställer den i kruka i gemaket.
Som livssymbol den stod i smyckat kor
när brud och brudgum evig trohet svor
och orgeltonerna flög upp mot taket.

Det gick en tid och sedan åter tider.
Den första pingsten kom med kraft och dån
och löftets Ande utsänd av Guds son.

Det är ett hem att återvända till
för människor som hoppas, tror och vill
alltmedan sommaren hos oss framskrider.

Sven Ahlström

Svenska och estniska familjer samt blandade familjer på Nargö åren 1938-39

Vid folkräkningen 1934 uppgav 155 personer att de räknades sig som svenskar och nästan 300 personer uppgav sig vara ester. Flertalet av dessa 300 ester var militärer med familjer placerade på Nargös norra del.

Antalet svenskar vid slutet av 1930-talet bör ha varit ungefär detsamma

som vid folkräkningen 1934. Många yngre nargöbor hade flyttat till fastlandet och Sverige för utbildning och arbete. Samtidigt bildade många nargöbor familj och stannade kvar på ön.

Enligt 1938 års markförteckning fanns på Nargö 69 fastigheter i tre större byar: Stora el Södra byn, Lill-

ängen och Norra byn, även kallad Bakbyn. Dessa 69 fastigheter var i de flesta fall bebyggda med ett bostadshus, några med två och någon var obebyggd. Markarealens storlek varierade från 0,187 ha för den minsta till 3,089 ha för den största fastigheten.

Vid genomgång av varje fastighet för åren 1938-39 syntes 28 familjer vara helt svenska, 24 familjer var blandade där antingen mannen eller hustrun var av estnisk härkomst och drygt tio familjer var helt estniska. Ett tiotal fastigheter användes som sommarbostad.

Genomsnittsfamiljen bestod av fyra personer och befolkningen i de tre byarna bör ha varit ca 250 personer. I detta antal är inte medräknat tillfälligt anställda för hjälp med fisket och i hushållen eller nargöbor som endast sommartid var bosatta i sina hus.

De estniska familjerna är: Viliberg, Puuström, Lillevars, Heinakroon, Kreos, Reidla, Kongas, Krönström, Pilk, Sadam och Vimbo, ca 40 personer.

I de blandade familjerna är det svårt att uppskatta hur många som räknade sig som svenskar. Flertalet i blandfamiljerna hade svenska/nargösvenska som hemspråk och barnen gick i den svenska skolan.

Från totalt 250 personer avräknas ca 40 ester och uppskattningsvis ca 50 personer i blandfamiljerna och då återstår ca 160 personer som kunde räknas som svenskar.

Av de inflyttade esterna har flertalet kommit från Vrangel/Prangli/. De övriga invandrade till Nargö har mestadels kommit från Estlands norra kusttrakter och några från Dagö och Ösel.

Jag tackar de nargöbor som bistått mig med uppgifterna om Nargös svenskar och ester.

Margit Rosen Norlin

De mångspråkiga estlandssvenskarna

I ett nargöreportage i den finska kulturella och politiska veckotidskriften Suomen Kuvalehti (Finlands Bildtidning) 1994, med många bilder och mycket text, betonades det goda rykte lotsarna på Nargö hade haft som mycket språkkunniga. Detsamma berättar *Sven Danell* i *Guldstrand*. Om *Hinnos-Anders* i Bergsby i Rikullväldet säger han: "Så småningom kom jag underfund med att han talade flytande estniska och ryska och god tyska. På finska klarade han sig också bra. Sådant var nu ej ovanligt bland bönder i svenskbygden, som dessutom talade rikssvenska vid sidan av sin nuckösvenska dialekt. Den som inte talade mer än sitt modersmål, ansågs en smula bakom. Ett par år senare hände sig att Anders vid kapellets 100-årsjubileum fick ta emot biskop Rahamägi och hans biskopinna som gäster. Med biskopen talade Anders estniska, som sig borde, och med biskopinnan tyska, som var hennes modersmål och dessutom behövde användas av hänsyn till ett par närvarande rikssvenskar. Biskopens chaufför, som var ryss, talade med Anders på ryska, och i nästa ögonblick kunde värden vara inbegripen i rikssvensk konversation med gästerna från Sverige. Så tyst och fåordig som han annars var, förvånade han mig genom sin förmåga att otvunget röra sig på en gång med fyra främmande språk – rikssvenskan kunde ju med visst fog räknas till de främmande." (s.16)

Danell porträtterar också ett annat språkfenomen, "en originell man vid namn *Vestersten*". "Vestersten skrev och talade utan svårighet högsvenska, estniska, ryska och tyska, klarade sig med engelska, kanske också med franska, hade djupgående kunskaper i hebreiska och, om jag minns rätt, även

latin." En gång, när prosten Harald Pöld var på besök hos Danells företrädare i prästgården – Pöld var "en mycket lärd hebraist" och förvarnad om att Vestersten kunde hebreiska – inledde Pöld samtalet med Vestersten med orden: "Schalom lecha!" Men det skulle han inte ha gjort. Vestersten tog hälsningen som en inbjudan att föra samtalet på hebreiska, och detta blev snart nog för mycket till och med för den lärde prosten." (s. 109-110)

En annan språkbegåvning var *Kurks* (Danell meddelar inget förnamn), som "var en sällsam förmåga att tolka. Under mina estlandsår har jag hört otaliga anföranden tolkas och även själv försökt mig i genren. Kurks står för mig ouppnåelig i sin förmåga att jämte en snabb, flytande och korrekt tolkning också förmedla det stämningssinnehåll, som uppbar talarens ord. Snart blev det alltid Kurks jag bad följa med som tolk, när en sådan behövdes. Även sedan jag lärt mig tala estniska perfekt, använde jag tolk vid de tvåspråkiga gudstjänsterna i Kors, Vippal och Korkis, dels för att även icke svenskkunniga skulle få vara med, dels för att de som hade bristfälliga kunskaper i svenskan skulle lära sig litet mer på köpet. Om någon pekuniär ersättning var givetvis aldrig tal – sådana extravaganser bestod man sig inte. Men med hänförelse följde Kurks med, även under avsevärda strapatser, utan att orda om att hans enda lediga veckodag så gick till spillo". (s.114-115)

Det var alltså inte ovanligt, som Danell skriver, att bönder i svenskbygden i Estland klarade sig med 4-5 språk. Deras efterkommande i skolan i Sverige får högst lära sig, utöver modersmålet, ett främmande språk och kanske ett till. Dogmen i den

svenska skolan är att man inte kan tränga in mer än två eller högst tre språk i skallen. Men förfäderna i Estland lär ut ett annat beteende:

De stora sjöfartsstråken har i 800 år gått invid de estniska öarna: vikingarna i *österviking* från Östersjön längs de ryska floderna ner mot Svarta havet och Konstantinopel, sedan Hansans krogar längs de gamla handelsfarlederna kring Östersjön och även sjöfart österifrån västerut. Det var många tungomål som hördes kring aibofolkes boplatser. Den som lever vid det farliga havet lär sig att vara uppmärksam och vaksam. Man snappar också upp ord, som främlingar och gäster yttrar. Så kan man själv delta i handeln och sjöfarten kring Östersjön. Men också från landbacken kom självfallet språkliga impulser, från de många språkgrupperna i Estland: estniska, tyska och ryska. På 1600-1700-talen kunde man höra rikssvenska i Estland. Med *finlands-svenskar* och *finnar* på Finlands sydkust hade man kontinuerlig kontakt under århundradena.

SONG-medlemmar i Sverige och andra estlandssvenskar i den svenska skolan må komma ihåg sina förfäders språkkunskaper, nu när EU-språken korsar varandra i Europa. De estlandssvenska öarna, kustbyarna och hemmen i Hapsal och Reval (Tallinn) låg i ett språkligt korsdrag, som ättlingarna i Sverige får ersätta med utbildning och utlandsvistelser.

Till livsvillkoren för minoriteter hör att lära sig flera språk. Men detta är samtidigt en naturaförmån, om man som aibofolke bor i korsningen av många stråkvägar.

Sven Danell: *Guldstrand*. Minnen från sju år i Estland. 4 uppl. Stockholm 1979.

Stig Appelgren

Bland de dokument som min käre avlidne far, Karl Boman (f 1904, d - 93) kvarlämnade, fann jag ett avskedstal till far från den estniska polisstyrelsen (far tjänstgjorde som avdelningschef i Estlands inrikesministerium), daterat i november 1943. Texten på första sidan lyder översatt från estniska till svenska "Avskedstal för Karl Boman med anledning av hans tillfälliga utlandsvistelse". Således *tillfällig* avvikelse från hemlandet Estland. Far förstod mot slutet av sitt liv, att hans dåliga hälsotillstånd aldrig kunde möjliggöra någon tillbakaflyttning till Estland – dock önskade han bli begravnen där.

Före vår avresa i december -43 från Reval till Stockholm hade min far tillsett, att vårt bebyggda sommarställe i Rosta hade tillsyn tills vi kunde återvända och så förför han även med vårt lilla hyreshus (fyra lägenheter) i Reval. Förberedelser för vår återkomst hem till Estland var således gjorda.

Arnold Lindgren skrev en artikel "Flyktning eller repatrierad hemvän-

talesman för samtliga estlandssvenskar genom att skriva "Estlandssvenskarna ansåg sig nu allmänt ha kommit till Sverige för att stanna för gott". Och detta redan i mitten på 40-talet! Folk hade således knappt hunnit komma till Sverige och redan hade man bestämt sig för att stanna i Sverige för alltid! Ett helt otroligt påstående av Mickelin!

Sven Salin höll föredrag i Göteborg i slutet av oktober förra året med temat "Hem till Sverige". Det vore onekligen väldigt intressant att i Kustbon få ta del av detta föredrags text! Och i samma Kustbon kan man läsa en prolog av Sven Ahlström om estlandssvenskarnas hemkomst – "här är vi hemma" skriver Ahlström och fortsätter med "en cirkel är sluten". Är det inte bra magstarkt att försöka ge intrycket, att estlandssvenskar födda i Estland liksom förnekar, att man dock riktigt hör hemma i sitt födelseland – Estland och att man hör hemma i ett utland? Att, som Ahlström skriver, "våra barn har integrerats i Sverige" är ju helt klart. Dessa barn och deras ätt-

renaste kärleken är kärleken till sitt födelseland. Denna kärlek har fört min estlandsfödda hustru och mig tillbaka hem till Estland. Alla andra hem som vi bebott i olika länder (inklusive Sverige) har för oss varit utländer. Den 6 maj i år har vi bott hemma i Estland ett år sedan återkomsten från Portugal och det känns skönt! Förhoppningsvis finns det pigga estlandssvenska pensionärer i t ex Sverige, som om så behövs lär sig litet estniska och "törs" visa sin kärlek till födelslandet Estland genom att flytta tillbaka dit. Och därigenom praktiskt på plats i sitt fädernesland Estland föra vidare det estlandssvenska kulturarvet och samtidigt därigenom bevisa hedersbetygelser för våra förfäder som levt och dött i Estland – hedersbetygelser som visa, att dög Estland för dem, så duger Estland även för oss, deras ättlingar! Som permanent hem!

Förresten, när öppnar SOV minst ett kontor i Estland? T ex kunde början göras i samordning med den svenska kyrkans kontor i Reval, som har en hel del oanvänd kontorskapacitet? De flesta estlandsbesökare från Sverige ankommer till Estland via Reval och kan få information och hjälp där. Vad tycker Sven Salin?

Till slut – avsikten med dessa rader är naturligtvis att i enlighet med Arnold Lindgrens försök igångsätta en debatt i Kustbon i väsentliga frågor som t ex:

1. Är estlandssvenska ättlingar födda och boende utanför Estland verkligen estlandssvenskar som t ex Edvin Lagman vill göra gällande i Kustbon nr 4/94 (sid 9) i samband med 50-årsfirandet på Skansen där han skriver "Alla var estlandssvenskar utom organisten och prästen".

2. Vad menas med hemland för:

A. Estlandssvenskar födda i Estland? Är det Estland eller...?

B. Estlandssvenska ättlingar födda utanför Estland?

Kanske borde rentav estlandssvenskar födda i ett fritt Estland benämnas ester tillhörande den svenska språkgruppen – härstammande sedan hundraårens från Sverige – det före detta hemlandet?

Jag hoppas att bl a följande tar upp Lindgrens och min kastade handske: Sven Salin, Hugo Mickelin, Edvin Lagman, Elmar Nyman, Monica Ahlström, Agneta Klitter, Göran Hoppe, Per-Erik Fyhr, Jörgen Hedman, Erik Schmidt, Ervin-Johan Sedman, Ain Sarv.

Om någon vill kontakta mig – VAR SÅ GOD!

Ivar Boman
Vabaduse pst 168
EE-0009 TALLINN
Estland

(Tfn fr Sverige: 009-3725-23 85 05)

Hem till Sverige???

dare" i Kustbon nr 1/94. Han efterlyste debatt men tydligen är det estlandssvenska kynnet i allmänhet såpass "slättkammat", att man noga aktar sig för att debattera i Kustbon och i andra offentliga sammanhang. Tyvärr. Det vore väl en uppgift för SOV:s ledning att anordna en temakväll över ämnet "Var vår flykt till Sverige för ca 50 år sedan redan då av de vuxna flyktningarna avsedd att bli permanent och ansåg man redan då, att Sverige är hemlandet?" Tyvärr upptog inte det frågeformulär, som Jörgen Hedman utsände till estlandssvenskarna år -93 nämnda frågeställning men kanske vore det på sin plats att genomföra en dylik undersökning via SOV:s administration? (Då kunde man tillägga frågor som "ämnar du eller någon i din familj ev flytta tillbaka till Estland? Tänker ni regelbundet besöka Estland? Avser ni att bygga hus för er i Estland och hur är det med kunskaperna i det estniska språket?"). Kanske också "Hur många gånger och när har du varit tillbaka i Estland och varför?" Och speciellt viktigt är det att höra de estlandssvenska ättlingarnas synpunkter, som är födda utanför Estland! Här kan jag skönja ett nära samarbete mellan SOV och SONG.

Jag instämmer helt med Lindgrens tankegångar och protesterar mot t ex Hugo Mickelins självpåtagna sätt att i Kustbon nr 4/94 utse sig själv till

lingar är ju inte längre estlandssvenskar!

Ingen av de flyende estlandssvenskarna visste vid flykttillfället hur länge det skulle dröja innan man kunde återvända till Estland. Kanske ett år, kanske två år... Och fanns det verkligen någon, som redan vid flykten bestämt, att för alltid lämna sitt hem och sin mark i Estland i utbyte mot en oviss, permanent framtid i ett annat land? De estlandssvenskar som hävdar, att man vid flykten eller innan bestämt, att hemmet är Sverige och inte Estland där estlandssvenskar bott i minst 700 år borde fundera på varför man inte tidigare flyttat hem till Sverige utan i stället såpass länge bott i "utlandet" Estland?! Fanns det överhuvudtaget någon enda estlandssvensk familj i Estland, som före år 1943 flyttade "hem" till Sverige? Men plötsligt ansåg tusentals estlandssvenskar att man skulle hem till Sverige!?! För alltid!?

Varför utsåg då många flyende innan flykten någon eller några att bevaka och sköta sina kvarlämnade egendomar? Varför låste man dörrarna till sina hus? Varför skänkte man inte bort eller varför förstörde man inte helt enkelt sina fastigheter i stället för att ge dem till ockupationsmakten i present? Om man ändå inte avsåg att någonsin återvända?

Jag anser, att den kanske största och

Teodor Johansson Mutas

(1912-1986)

berättar om Sibirien

(skrivet på svenskbymål)

SVENSKBY SIDAN

REDAKTÖR: JÖRGEN HEDMAN

Ja gitsar de skriv lite khå ja har fär eit brokat liv. Min far o moer var fedda öte Gamelsvenskbiien. Min far heit Joan Mikjalsson Mutas o min moer Elisabet Petschdotter Utas. Tom blei giftar o fi mång bånar. Far hav änn broer som heit Jakop. Han fi gärä saldatstjenst o he var e fjur år. Så var han tjusjeks thå hen åter kom debaks heim. Han blei gifter o thå vilt'n håa halpatn från gårdn. Å thå blei he stri! Far o, vilt håa gårdn. Thå thom hav färdesstriats, så to thom o sjörd bort gårdn o deila opp pängana. Thå ha Jakopbill såa: "Ja reiser åt Kanada! Ther jär mike jord de få." Å far sa "Ja reiser åt Sibir! Ther jär o mike jord de få fär inga ting. He var så än tsarn hav gäve ut änn ukas å ther var stohe än allar som reist titt åt Sibir de liva ther, skilt få jord fär inga ting. Nå, sosch blei he än Jakop reist åt Kanada o fi kep jorde o far reist åt Sibir o ther fi hen jorde fär inga ting. O brere var nö så lamft [långt] fram kvartana thom kont koma! Thetta hav skedd åre 1907. Far hav hölp från sin bånar. Thässar var Gostof 18 år, Johannes 16, Petter 14, Mikjal 12 o detre Maria 10 o Anna 8 år. Nö birja far bauer [ty, = bruka] jorde. Sko de verke [skog att avverka], fi hen så mike han vilt håa. He var 70 fäschtar [verst] åt staen Omsk. Stu o stallar fanns änt, så he var de bere bigge. O he var ut på han rein stäppen. Men ther kom snart mejer folk o berja bigge breivär oss. He var bra, fere he ve fi grannar de tåla mä. He var mäst tiiskar. He baurande gi mike bra fere far. He daura [ty, = varade] änt långa tier thå hen kont kep fin kleär åt sina bånar. He var kostjomer mä biksar o kittlar [kavajer], långskaftanda stiflar, som var blanka o blöutar [mjuka]. Åt detre kept han o stiflar, men thom hav knappar på siana på skaften. He var fint de håa slöft [slikt] på se' thå ve skilt bort näst främanes på sonndåana. Thå hav allatier moer såa: "Nå, nö si ne thå ut som dokkar!" Thå var moer nejd mä sitt livande. Tien gi o allt var bra. Åre 1910 fi thom änn son som fi namne Hindrik. Han blei bara tfå år gamlan thå hen blei deär. Åre 1912 blei än änn son fedder o han fi heit Tedor. O kåle jär han? Kona ne gits khå he jär fär ännan? Om ne änt mäft [märkt] he, så ska ne vita än he jär ja! Åre 1913 gift

se Johannes mä ein tiisk pik [flicka], som heit Marta. Å far o moer fi ein sonokon [sonhustru]. O allt var mike bra, men så kom he åre 1914 thå värtskriie bröut ut. Thå blei he slut mä all frejde. Gostof, Johannes o Petter fi all tri ut upa front'n. O änt nå mä he. He kom å änn predsedatel [uppbördsman] som sa: "Ja ska håa så å så mång kritt-rar, å så o så mång eijkjar o så o så mike see [såd], he har tsarn såa e änn ukas." He var bar de gäva allt han vilt håa. Far fi ker in mä thetta å staen, o titt var he 70-80 fäschtar. Han hav bara Mikjal kvar som kont ker, så Marta fi o tåa ein fora. O han vegen var änt som her. He var vinter, o han vegen kont var täft me mike sne – opp åt än fam! O kallt vare å! Allt thetta var eit hårt sla färe sjårta – tri sinner [söner] ut öte krie, kritrar, eijkjar, svinar o see – allt bort på ein gång. Nå, khå skilt thom gärä? He var bara de spött e nävan å bere om upa nitt. Men mä fär lite folk på han stor gårdn. O anat folk gi he änt de få – allar var bort öte krie. Men tien gi. Åre 1916 fi ve bånar ein sister o far o moer ein doter som blei kalla Emma. Så fi thom mä tien brifar från pojkana vär frontn. Johannes o Peter slos mot tiiska o Gostof skriva än hen fi kri möt törkana. O thetta fi thom gärä heijl tien, thätt krie var ive år 1917. Gostof o Petter kom heim fäscht, men han

Johannes, som hav vare tillfångataer, han fi vare borta e sju år fär hen åter kont koma heim. Thå min brere var allar åter debakskome var stor frejd o allar var glaar än allt var ive. Men thetta var änt lång tier! På heste 1917 bröut revolotsijan ut o thå fi thom åter ut o slåss. Soml gångar mä thom kvit o soml gångar med thom re! Nå, nö kona ne fereståhe khå fär eit livande thom hav have. Heila thom ong åre ut o slåss o hunger, o svält, o friis! Thå revolotsija var ivegæe o pojkana åter var heim kome thå var alltensitsta up o nervänt. Jorde var änt mejer te eija – hon var nö statens. O thom eijkjana o kritrana som tsarn änt håa tae thom hav bleie tændar från thom re. Johannes o Mikjal vilt, thå thom nö var gif-tar, håa eit eja ställ. Thom beft [byggde] nö op sin eija gårdar. Thå deijla far op eijkjar o kritrar som fanns kvar.

Johannes fi tfå eijkjar, ein köda, änn vaver [vagn] o lit aän't. Mikjal fi o grad så mike som Johannes. Gostof blei heim vär far mä fjur eijkjar, tri ködnar, o lite får o svin o hinsar. Sosch gi he mä han stor gårdn! Allt var bortblest som fädrar i vinden! Far, som nö birja bli gaml o sjuker o föll mä rematist sa änn: "Ve tåa o reis ner åt Ukrajna, ther järe varmt o bra fär min rematism. O bajt revolotsija fär man jorde fere inga ting." He som var såa

Forts på sid 27

Emil och Lonny Hoas m fl samtalar med några av de nyanlända svenskbyborna under Sättrafesten.
Foto: Lisa Hoas

Göran Hoppe

estlandssvensk kulturstipendiat 1995

Årets estlandssvenska kulturstipendium på 8000 kronor har tilldelats professor Göran Hoppe, Täby, "för hans omfattande och nyskapande kartläggning av det estlandssvenska kulturlandskapet sett i ett långtidsperspektiv och för hans studier rörande estlandssvenskarnas nyaste historia, främst avseende de i Estland kvarvarande svenskarna.

Göran Hoppe föddes i Uppsala 1946. Efter studentexamen följde akademiska studier vid Stockholms universitet där han avlade politices magisterexamen 1974 och doktorsexamen i kulturgeografi 1978. Göran Hoppe blev docent 1983 och utnämndes till universitetslektor samma år. Han är nyutnämnd professor i kulturgeografi vid Göteborgs universitet med tjänstgöring vid Karlstads högskola.

Göran Hoppes forskning omfattar ett mycket vitt område. I sin doktorsavhandling behandlar han främst rumsliga och sociala effekter av olika utbildningsreformer. Hans fortsatta forskning har främst gällt agrarsamhällets omvandling och modernisering – även i internationellt perspektiv – samt frågor kring den tidiga industrins framväxt.

Som antyds i stipendiemotiveringen är utvecklingen i Estlands svenskbygder efter andra världskriget ett aktuellt projekt i Göran Hoppes forskning. Där fokuseras intresset till det gamla agrarsamhällets avveckling och fullständiga kollektivisering under sovjetockupationen och kvarvarande estlandssvenskars livsöden ur bl.a. rumslig, social och språklig-kulturell synvinkel.

Göran Hoppes forskningsinsatser på det estlandssvenska området omfattar också sammanställning och utgivande av kulturhistoriska kartor, baserade på ej alltid lättillgängliga källor. Kartorna över Ormsö och Dagö har redan utkommit, kartan över f.d. Nuckö socken väntas utkomma inom den närmaste tiden.

Glädjande nog delas Göran Hoppes intresse för våra forna bygder av hans doktorander. Några av dem bedriver studier av den estlandssvenska bebyggelse- och agrarutvecklingen ur ett långtidsperspektiv.

Det kan nämnas att Göran Hoppe också engagerat sig i uppbyggnaden av den estniska kulturgeografin. Han

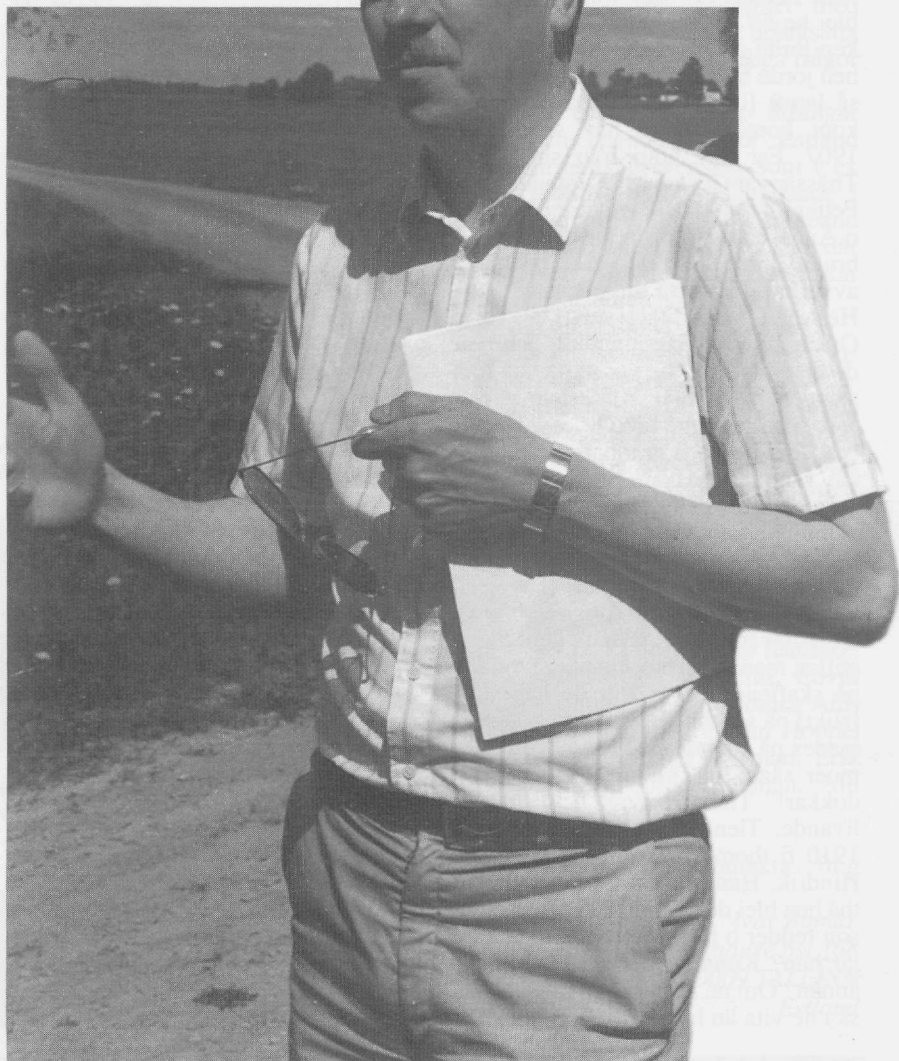
har bl.a. undervisat vid universitetet i Dorpat/Tartu, ordnat fältkurser för sina studenter i Estland och skaffat stipendier till estniska studenter för att göra det möjligt för dem att under någon tid studera i Sverige. 1994 blev Göran Hoppe hedersledamot i Estlands geografiska sällskap som första utlänning.

Många av oss vet att Göran Hoppe är mycket aktiv inom SOV:s verksamhetsområde – hans medarbetarskap i

Kustbon inte att förglömma. Framhållas bör också att han helhjärtat deltar i uppbyggnaden av Aibolands museum i Hapsal.

Det är för undertecknad en glädje att på uppdrag av de samarbetande organisationerna – SOV, Estlandsutskottet, Hans och Lydia Pöhls minnesfond – få tacka Göran Hoppe för hans insatser för den estlandssvenska kulturen. Kulturstipendiet vill vara ett synligt bevis på vår uppskattning.

Elmar Nyman

KUSTBON

Rosleps kapell

I förra numret av Kustbon framkastar Bertil Granberg tanken, att namnet Rohlop kapple (Rosleps kapell) skulle kunna ha samband med namnet Roesler, så som byggherren till det senaste kapellet, byggt på 1830-talet, hette. Det är emellertid uteslutet, att Roeslers namn skulle ingå i benämningen Rohlop kapple, då ett kapell måste ha funnits där länge, troligen sedan medeltiden, med detta namn.

Byn Roslep (Rohlop) tillkom sannolikt redan under 1200-talets senare hälft. Det är den äldsta byn i området, vilket framgår av att den är störst när den först uppträder i urkunderna och av att den har estniskt namn (ungefär Svenskmårken, Rootslöpe). Den kan tillhöra den svenska bebyggelse som omnämnes av Ösel-Viks biskop Jakob i en urkund från 1294. De andra byarna, Spithamn, Bergsby och Älbicken (Ölbäck) är av yngre datum. Särskilt Ölbäck tycks var mycket senare, vilket framgår av dess ringa storlek, 1/2 hake 1565. Spithamn har ca 1560 2 hakar och Bergsby 4 1/2 hake medan Roslep 1560 har 8 hakar.

Den äldsta delen av Roslep är Bista (Bstare, Bistana) bystället, byn, som var bybornas egen benämning för byn.

Först senare tillkom den centrala delen, och sist byggdes Biske busk-området i skogskanten norrut.

Det var viktigt att ett samhälle hade tillgång till kyrka eller kapell, där gudstjänster kunde hållas, där de döda skulle begravas, där vigsel och dop kunde äga rum osv. Särskilt viktigt var det ju att det fanns en kyrkogård, där de döda kunde begravas. Rosleps kapell byggdes inte långt från den ursprungliga byn, Bistare. Härvid är då att märka, att Bergsby och Ölbäck ännu inte fanns.

Det var regel att de första gudshusen i nya byar var av trä och så småningom skulle ersättas. Nya kapell byggdes ofta på samma plats som de förra. Namnet bibehölls givetvis. Där Rosleps kapell – eller ruinen av kapellet – står i dag har förmodlingen ända sedan 1200-talet stått ett ursprungligt kapell. Jag vill minnas att jag hört, att när Roeslers kapell byggdes, flyttades det gamla kapellet till Sutlep (senare till Reval, Rocca al Mare).

Spithamn hade också i gammal tid ett eget kapell. Det låg högt på Bäre (Berget) med utsikt över Finska viken. Traditionen vet berätta att även detta flyttades till Sutlep. Kan det vara så, att materialet behövdes som komplettering till det gamla Rosleps kapell?

Det är många intressanta detaljer förknippade med kapellen. De spelade en stor roll i våra förfäders tillvaro, och deras historia är en viktig del särskilt av de första bosättarnas liv och leverne.

Edvin Lagman

Rickul/Nuckö Hembygdsförening

Vid föreningens årsmöte den 1 april valdes Richard Gineman till ny ordförande efter Einar Hamberg som ej kandiderade för nyval.

Till styrelseledamöter för två år omvaldes Sven Boman och nyvaldes Sven G. Frejman och Ingvald Luks. Övriga styrelseledamöter hade valts på två år vid föregående årsmöte.

Förra styrelseledamoten Lennart Strömkvist nyvaldes till revisor liksom Roger Brun. Till suppleant valdes Linda Stahlman.

Benita Beckman omvaldes som ordförande i Valberedningen för ett år. Som ledamöter för tre år nyvaldes Agnes Callenmark och Erling Lemberg. Inga Ekman och Gottfrid Seman är tidigare valda till 1996.

Som sammankallande för Bygghemkommittén till 1997 omvaldes Sture Koinberg. Ny sammankallande för Kulturkommittén till 1997 blev Manfred Hamberg och för Informationskommittén Per-Erik Fyhr. Festkom-

Forts på nästa sida

Forts från sid 21

mitténs sammankallande Agnes Calenmark är tidigare vald till 1996.

Den avgående ordföranden avtackade alla avgående medhjälpare och blev själv avtackad av sin efterträdare.

Vid styrelsens konstituerande möte efter årsmötet utsågs Sven Boman till ny vice ordförande efter Richard Gineman.

Efter diskussion och votering bland årsmötesdeltagarna blev medlemsavgiften 1996 150 kr. (1995 är den 100 kr).

I Informationskommittén ingår nu förutom undertecknad även Eva Heyman och Inger Nemeth. Kontakta någon av oss om du har synpunkter på Medlemsbladets innehåll, eller själv vill medverka med artiklar, dikter, foton och annat som kan intressera föreningens medlemmar.

Slutligen: Föreningens postgiro är 55 68 81-1. Det kan bl a användas för inbetalning av 50 kr som är medlemsavgift för en ungdomsmedlem (t o m 25 år). Vi har ännu inte lyckats med denna rekrytering!

Per-Erik Fyhr
Informationskommittén

Rapport från Ormsö hembygdsförenings årsmöte 1995

Årsmötet hölls i Rågsveds Folkets Hus söndagen den 23 april. Vid de sedvanliga årsmötesförhandlingarna valdes till ny ordförande, Nils Gärdström och 4 nya styrelsemedlemmar. Mötet beviljade den avgående styrelsen ansvarsfrihet för det gångna året.

Ett stort tack till avgående ordförande Lars A. Lindström. Han lämnar inte styrelsen utan kommer att ingå som ledamot. Detta bl.a. av hälsoskäl och med förhoppning om att få arbeta för Ormsös bästa på annat sätt.

Till årsmötet hade inbjudits från Ormsö kommunstyrelse, Ene Saara-puu och Johan Ranne. Värmdö kommuns vice styrelseordförande, Roland Ekstrand, redogjorde för hur man har tänkt sig att vänortsarbetet ska bedrivas, med bl.a. satsningar på att få igång fisket och andra arbetstillfällen för nuvarande ormsöbor.

Ain Sarv berättade om sitt arbete för miljön och det "Naturliga steget".

Vid kaffeserveringen fanns tillfälle till bokköp, bl.a. det nya häftet "Årtal och notiser ur ormsöbornas historia" av Sven Svärd och "Från skuggorna tillbaka till livet" av Ain Sarv.

Så var mötet till ända och många ormsöbor hade fått något att fundera över på hemvägen.

Margareta Hammerman

Kärslätts Byalags årsmöte

Den 6 maj 1995 höll Kärslätts Byalag årsmöte i Hagsätra kyrklokal. Byalaget bildades för ett år sedan främst för att ta tillvara bybornas intressen i frågan om återlämnandet av mark på Ormsö.

Till mötet hade styrelsen bjudit in Richard Gineman från Rickul/Nuckö hembygdsförening som informerade om jordreformsagen och berättade hur de har gått tillväga på Nuckö. Detta gjorde Richard mycket bra och vi fick även ställa frågor. Därefter pratade vi om hur vi ska gå vidare. Efter en stunds diskussion kom vi fram till att det bästa vore att skicka över några personer till Ormsö kommun för att tala med dem på plats och få reda på vad de har för planer gällande Kärslätt.

På mötet valdes även ny styrelse för 1995/96. Resultatet blev:

Ordförande och kassör	Ingvar Lindkvist
Sekreterare	Therese Hammerman
Ledamöter	Sven Hörnström Ken Larsson Eva Westerberg
Suppleant	Lars Selin Henrik Alström

Vid pennan Therese

SVIBY BYALAGS

sjätte storträff

Första gången samlades vi den 12 april 1986 i Kvartersrestaurangen i Älvsjö. Andra gången den 14 maj 1988 och den tredje den 13 oktober 1990 träffades vi på Eesti Maja. Den fjärde träffen ordnades på Ekebyhovs slott den 3 april 1993. Föregående års – den femte – den 12 april var vi återigen på Eesti Maja. Det var ett kombinerat årsmöte och stadgemottagande. På träffen i år – den 6 maj – blev det efter stadseenliga årsmötesförhandlingar trevlig samvaro.

Årsmötesförhandlingarna leddes av Algot Slät.

Val skedde enligt följande:

Ordförande Algot Slät (1934)

Styrelse:

Birger Appelblom (1922)

Per-Arne Jönebring (1955)

Harald Mickelin (1919)

Olle Nyholm (1934)

Suppleanter i Sverige

Ivar Appelblom (1930)

Gottfrid Mickelin (1929)

Evi Pärle (1945)

I Estland

Silvi Mickelin (1936)

Heino Rank (1937)

Silvia Rank (1934)

Revisor:

Bo Stenholm (1951)

ersättare:

Edvard Moll (1920)

Valberedning:

Helga Larsson (1931) sammankallande

Lars Gundström (1924)

Rune Höglund (1945)

Ombud till Ormsö hembygdsförening:

Birger Appelblom och Harald Mickelin

ersättare:

Algot Slät

Medlemsavgiften för nästkommande år 1996, fastställdes till oförändrat 50:-.

Postgironr. 923 77 09-2

Innan årsmötet avslutades valdes Hugo Mickelin till Sviby Byalags hedersmedlem. Både han och hans fru Armilde fick blomsterkvastar.

Efter mat och kaffe behandlades den pågående jordreformen i Estland.

Därefter konstituerade sig styrelsen sålunda:

Ordförande: Algot Slät, vald av årsmötet.

Vice ordförande: Birger Appelblom

Sekreterare: Per Arne Jönebring

Kassör: Olle Nyholm

Estlandsärenden: Harald Mickelin

Styrelsen

SONG-KÖREN

*välkomnar gamla
och nya körmedlemmar*

Ring Monica Ahlström

08-778 63 29

eller Agneta Klitter

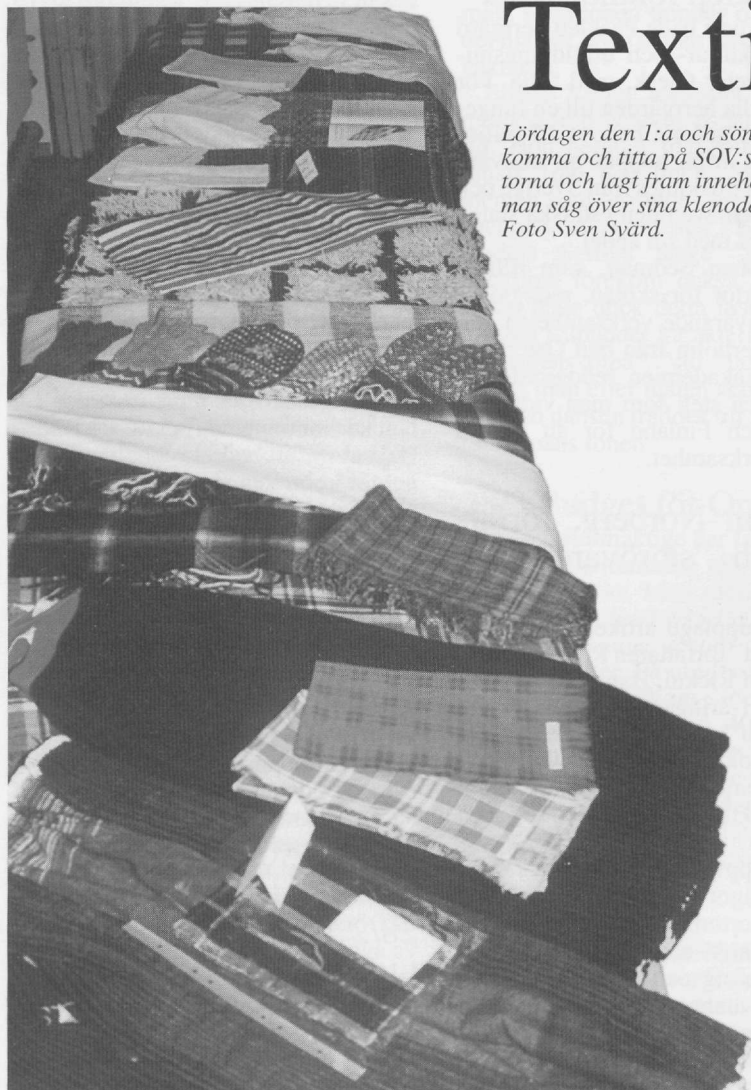
08-644 83 37

Textilvisning

Lördagen den 1:a och söndagen den 2:a april hade alla intresserade möjlighet att komma och titta på SOV:s egen textilsamling. Arkivgruppen hade öppnat klädkistorna och lagt fram innehållet till allmänt beskådande samtidigt som man såg över sina klenoder.
Foto Sven Svärd.

Nyheter från den gamla hembygden

Axplock ur "Lääne Elu" 1995 av Harald Derblom

11/1 Pariservatten

I onsdags öppnades ytterligare en ny affär på huvudgatan i Hapsal. Den säljer fransk parfym och smycken både för herrar och damer. Knepet lär vara att först testa en damparfym på mannen och om han faller för doften, därefter på damen. Damerna köper dofter som faller herrarna i smaken. Namnet på affären är fyndigt nog Pariisi Vesi – Pariservatten.

14/1 Hapsal och Ilon Wikland i svensk TV

Bengt Nordlund från TV 2 Café Norrköping har spelat in ett inslag i Hapsal tillsammans med den kända konstnärinnan Ilon Wikland (känd bl a som illustratör av Astrid Lindgrens barnböcker) som har sina rötter i Hapsal. Inspelningen av intervjun med henne skedde i Svenskstorgets kafé, men även Ilon Wiklands farföräldrars hus, Afrikastranden, strandpromenaden med bryggorna, järnvägsstationen, gamla kyrkogården och Hapsals gator filmades. Inslaget väntas i Café Norrköping någon gång i september.

17/1 Vargjakt i Növaskogarna

Enligt de lokala jägarna har vargstammen blivit för stor i området och konkurrerar med dem om villebrådet. Det lär finnas 3-4 upp till sjuhövdade vargflockar i skogarna där. Vid en organiserad vargjakt sköts den 11 januari tre och skadesköts en. Dagen efter sköts ytterligare en. Man avvaktar spårnö för att fortsätta med vargjakten.

19/1 Wiedemanns skola

Det forna Svenska gymnasiet i Hapsal används ännu som skola. Den fungerar numera som en mellanskola. Det 100-åriga skolhuset har nyligen genomgått en grundlig reparation till en kostnad av 748 000 estniska kronor men ytterligare reparationer är nödvändiga bl a del av taket, toalettutrymme och garderoben.

21/1 Ormsöfärjan

Det kan bli aktuellt att den nuvarande färjan mellan Rohuküla och Ormsö istället skall trafikera Dagö. Ormsöfärjan kommer i så fall att ersättas med en annan typ av linjebåt. Även turtätheten diskuteras. För närvarande är förbindelsen så usel att Ormsöbarn som går i skolan på fastlandet inte kan komma hem till veckosluten. Linjebolagets bud är två turer på måndag och

onsdag och en tur vardera torsdag och fredag.

28/1 Ormsönytt

Stormen har förstört en hel del tak på ön. Skogen har dock klarat sig förhållandevis bra.

Mejeriet står stilla efter konkursen. Mjölken transporteras med pråm till Hapsal men transporten hindras vissa dagar av väder och ogynnsamma isförhållanden. Kommunstyret hoppas att mejeriet kan återstartas till våren.

28/1 Nuckönytt

Kommunfullmäktige har beviljat 15 000 kr som bidrag till inredning av Birkas herrgård. Resterande behov hoppas man få täckt av staten.

För att göra i ordning renhållningsutrustning för Birkas och Sutlep beviljades 10 000 kr.

7/2 Pasklep folkhögskola

Den 2 februari hade Pasklep herrgård besök av kultur- och utbildningsministern, Peeter Olesk, med följe. För att omvandla herrgården till en fungerande folkhögskola behövs 15 miljoner kronor. Man hoppas att nödvändiga medel tillskjutes från Sverige och Finland men även den estniska staten måste bidra med sin andel.

Ervin-Johan Sedman, som tillförordnad rektor för skolan, redogjorde för den nuvarande verksamheten där. Sten Westerholm från den Österbottiska Folkakademien redogjorde för de mått och steg som man vidtagit i Sverige och Finland för att främja skolans verksamhet.

7/2 Rein Norberg, författare och "sjörövare" från Rickul

I en stort upplagd artikel porträtterar "Lääne Elu" författaren Rein Norberg, bördig från Rickul. Han kom till Sverige som 1-åring 1944 i en flyktbåt och har nu beskrivit den dramatiska flykten i bok med titeln "Flyktbåten". Boken baserar sig på utsagor av andra, äldre, flyktingar som följde med samma båt.

Under uppväxttiden var Estland för honom något abstrakt, ett land i sagorna bortom horisonten. Estland var för honom något fyllt med flykt, att gömma sig och krig. "Min mors och andra vuxnas berättelser hemifrån gjorde dom till hjältar. Nu vid besök i Estland finner jag att de estniska kvinnorna är starka – som min mor. En inre

styrka som jag många gånger saknat hos den svenska med "gräddtårta" uppvuxna generationen."

Rein Norberg är mångsysslare. Han har varit sjöman i många år, krossat Atlanten i egen segelbåt tillsammans med sin hustru och arbetat som socialassistent men redan i tolvårsåldern bestämde han sig för att bli författare. Han är glad att samhället tillåter även udda personer att leva sitt liv. Om han varit född 300 år tidigare skulle det ha passat honom att vara sjörövare.

11/2 Aibofolket

Då och då har "Lääne Elu" en kultursida med estlandssvensk anknytning. Denna gång berättas om:

– att kulturminister Peeter Olesk besökt Pasklep folkhögskola.

– att det Estlandssvenska kultursällskapet (Eestirootslaste Kultuuri Selts) har bytt redaktör för sin tidning "Ronor". Ain Sarv ersätts av "Lääne Elu:s" medarbetare Kaire Rejlan – Rueter från februari. Tidningen skall ges ut i Hapsal.

– att byarna på Nuckö skall ha tvåspråkiga namn, estniska och svenska.

– att Elliku Vilma fortsätter med sina estlandssvenska minnen. Denna gång berättar hon om mat och dryck, bl a om klimpsoppa, "kätt klimp välng", och om öl.

14/2 Carl Bildt besökte Hapsal

Carl Bildt och Mart Laar har tillsammans besökt den fjärde företagarmässan i Hapsal. Tiden räckte inte till att besöka Nuckö så representanter för Nuckö kommun träffade Carl Bildt i Hapsal för att bedriva lobbyverksamhet för kommunens räkning.

Enligt tidningen var Carl Bildts närvaro en krydda för företagarmässan. I en längre intervju hoppas han bl a att reformer skall kunna fortsätta i Estland. Framgångar för de Baltiska staterna betyder mycket för hela Norden.

18/2 Frisör på Ormsö

En frisersalong för både damer och herrar har öppnats i Hullo by. Den nya frisören hoppas klara sig genom vintern på öns fasta befolkning och öka inkomsten genom betjäning av turister sommardag.

28/2 Estlandssvenska kultursällskapet

Vid årsmötet söndagen 26/2 återvaldes Ervin-Johan Sedman till ordförande och Ain Sarv till vice ordförande. Sällskapets ekonomi är fortsatt

kärv. Resurser har ägnats åt Pasklep folkhögskola och åt de minnesdagar som hölls med anledning av estlandssvenskarnas överflyttning till Sverige för 50 år sedan.

7/3 Nuckö kommun

Kommunen söker ny chef till värmeverket.

Under året har i kommunen dött fem invånare, födda två.

9/3 Problem med jordreformen på Ormsö

Länsstyrelsen i Hapsal har behandlat ungefär hälften av alla framställningar att återfå egendom och jord på Ormsö. Man vill nu påskynda handläggningen. Dimma hindrade företrädare för Ormsö kommun att delta i mötet.

Länsstyrelsen kritiserar Ormsö kommun för oklarheter i återlämnandet av jord till rättmätiga ägare och att kommunen diskuterar i allmänna termer i stället för att lösa enskilda sakfrågor. På mötet presenterades även sedan ett år färdiga planer på hur jordfrågan lämpligen borde lösas. Syftet är att anvisa den förutvarande estlandssvenska befolkningen 13 områden för semesterbyar. Ormsö hembygdsförening i Sverige har reagerat positivt på dessa planer. Enligt uppgift har Ormsö kommunfullmäktige diskuterat saken vid tre olika tillfällen men utan att ta ställning.

Vid mötet beslutades att kommunen nu måste konkretisera det nuvarande läget för jordreformen och ta ställning till planen på semesterbyar. Man skall också fråga regeringen vilka jordbitar på Ormsö staten gör anspråk på.

16/3 Budget för Nuckö kommun

Nu har man summerat väntade kostnader för kommande budgetår och skall överlämna budget till kommunfullmäktige för godkännande. Ökning av kostnaderna förutses inom alla områden. Bland annat har förvaltningskostnaderna ökat som en följd av jordreformen. Kommunordförande Ülo Kalm är dock förhoppningsfull att nödvändiga medel ställs till förfogande. Staten förväntas hjälpa till med de större kostnaderna.

18/3 Aibofolket

Den estlandssvenska sidan refererar denna gång bl a om verksamheten inom det estlandssvenska kultursällskapet som fortsätter att ledas av eldsjälarna Ervin-Johan Sedman och Ain Sarv. Sällskapet har verksamhet i Tallinn, Hapsal och Nuckö. Då många av Nuckö gymnasiets elever har fortsatt sina studier i Tartu har man förhoppningar att en verksamhet kommer att spira även där.

En svag punkt är f.n. verksamheten

vid det estlandssvenska muséet i Hapsal på grund av föreståndarens vacklande hälsa.

Sällskapet har 700 registrerade medlemmar men endast ett hundratal är aktiva. En del har inte ens visat sig efter registreringen. Man skall nu följa upp medlemsregistret genom skriftlig förfrågan.

Odenholmsborna har genom Valter Erkas sänt ett brev till Estlands president, Lennart Meri. Brevet publiceras i sin helhet i tidningen. Man ber presidenten om hjälp med att återfå förvaltningsrätten över ön då de tidigare framstötarna hos de estniska myndigheterna endast besvarats med tystnad. Man hänvisar till att ön med dess unika natur och återstående kulturarv i nuläget vandaliseras med myndigheternas tillstånd och med fyrpersonalens hjälp.

De tidigare öborna och deras ättlingar har ett självklart intresse av att vandalismen på ön upphör. Man planerar att uppliva den gamla sedvänjan kallad "Prästhälde", bevara den gamla landskapsbilden, vårda de gamla, nedärvda traditionerna och om möjligt restaurera kyrkan och kyrkogården till ursprungligt skick.

Fyrpersonalen bör få sådana instruktioner att den nuvarande onormala situationen upphör och om inte det hjälper, byta ut den nuvarande fyrvaktaren.

Elliku Vilma fortsätter med sina minnen från Nuckös estlandssvenska tid. Hon berättar bl.a. om sång och musik från den tiden. Musikinstrumenten som användes mest var dragspel och fiol. Vid fester i Klottorp var Anders Seffers länge "spelardad". Säckpipa förekom också. För länge sedan hade dock detta instrument av prästen Lithander karakteriserats som "djävulens pipa". Vid "tarka" hände det att man efter maten sköt ihop borden och dansen trädde till fiolens och säckpipans toner.

28/3 Budget för Ormsö

Kommunfullmäktige har fastlagt budgeten för de närmaste nio månaderna till 950 000 kr. Man räknar med att staten bidrar med 835 000 kr, resterande finansieras genom olika kommunala skatter. På utgiftssidan dominerar administrations- och förvaltningskostnaderna med 405 000 kr, skolorna 192 000 kr och daghem 70 000 kr. Inga direkta medel avsättes för att främja turism. Man har även beslutat om ersättning till fullmäktigeledamöter – 100 kr per sammanträde, totalt 30 000 kr.

28/3 Boskapsräkning

Enligt den senaste statistiken per den 1 januari håller man i Nuckö kommun 450 kor, 293 får och 10 hästar. Ormsö står med 65 kor, 138 får och 4 hästar. Boskaphållningen har utvecklats

olika inom olika kommuner i länet. Till exempel är ändringen liten i Növa och Ormsö medan inom Nuckö har antalet boskap ökat med 43%, från 426 till 749.

30/3 Budget för Nuckö

De budgeterade utgifterna för den kommande niomånadersperioden är beräknad till 2 436 000 kr. Bland inkomsterna räknar man med inkomstskatter på 465 000 kr och fastighetsskatter på 384 000 kr. Staten väntas dock bidra med största delen.

Inom kommunen bor 458 i arbetsför ålder. Av dessa är 121 arbetslösa och bidrar därför inte med skatt. 55% av de budgeterade medlen går till utbildning och daghem. Man skall äntligen efter två år få råd att reparera taket på kommunens daghem och betala av 58 600 kr på skulden som man har för värmeverket.

1/4 Företagsamhet i Növa – vargturism

Det är gott om varg i Növaskogarna. I stället för att ordna vargskall och skjuta dessa har man kläckt idén att visa upp vargarna i deras naturliga miljö för turister. Man har på försök inhägnat ett område med rött band och genom vakthållning hållit de flesta vargarna inom avgränsningen. En del lär dock ha smitit under det röda bandet. Det påstås att turistorganisationerna visar intresse.

Növa har lidit av för många vargar och för lite pengar. Entusiasterna hoppas nu på en positiv förändring med många betalande turister i vargskogarna. Man har bildat bolag – ME Növa Vargar. Dess nuvarande VD, Jaagup Jögi, säger: "Stadsbor och utlänningar har ju inte sett vargar – nu skall de få se!".

□

Rätt ska vara rätt

Två revisorer är valda i Nargöföreningen nämligen Uno Lillevars och Mattias Reinholdsson.

Gulla Bertelson
Ordförande

BOKANMÄLAN

Spithamn

– en by att minnas

är titeln på en bok av Sven Borrman, som utkommit under våren 1995.

Sven Borrman är född 1929 på Jakasgården i Spithamn. Han fullgjorde den obligatoriska 6-åriga folkskolan med Herman Söderholm som lärare. Därtill kom livets skola. Han är alltså autodidakt och har egentligen skrivit ner sina minnen för byrållådan eller snarare för SOV:s arkiv. Sven blev sedan övertalad av andra Spithamnbor, som hörde talas om detta, att låta trycka sina minnesanteckningar så att fler kunde få ta del av dem. Sven lämnade Estland under kriget. I Sverige fick han först arbete som bonddräng men har sedan arbetat i byggbranschen och även som yrkeslärare. Sedan pensioneringen har han fått tid att skriva ner sina minnen från Spithamn. Dessutom gör han fina blyertsteckningar och målar även i olja. En annan hobby är att slipa ädelstenar.

Boken, eller snarare häftet, omfattar 89 sidor text i format A4 och är tryckt hos Volymkopia i Eskilstuna. Boken återger livet i Spithamn i alla dess skeden under de sista åren i byns historia. Dessutom finns illustrationer dels i form av foton och dels blyertsteckningar av författaren själv. Därtill kommer kartor över gårdarna. Även om det mesta är personliga upplevelser så speglar boken på ett fångslande sätt samtidigt livet i byn.

Huvudpersonen är alltså Sven själv och boken börjar sålunda med själva födelsen. "På morgonen den nionde februari denna vargavinter 1929 föd-

des jag, Sven Borrman, son till Hilda f Österman från Spithamn Esmarsa och Alfred Borrman på Jakasgården i Spithamn by, som ligger på udden som pekar ut mot Odensholm klyvande Östersjön och Finska viken. Jag blev allmänt kallad Jakas Sven och var äldsta syskonet i den nio barn stora syskonskaran. Mina övriga syskon i fallande ålder födda i Estland var Karin, Fred, Margit, Valter, Astrid, Axel och Inga."

Författaren besitter ett enastående minne för detaljer och god berättarförståelse. Han har även byggt på sina minnesbilder genom att ta hjälp av äldre släktingar och även andra bybor.

Sedan jag hade fyllt 12 bodde jag om vintrarna i Hapsal där jag gick i skolan och därför var det extra intressant att få en redogörelse för livet hemma i byn. Jag sträckläste boken och är verkligen glad att Sven tagit sig tid att skriva ner detta och ville dela med sig av sina minnen. Alla Spithamnbor borde ha den här boken, men den är även intressant läsning för andra som vill läsa om livet i en by på landet för 50 år sedan.

Vill du också läsa boken om Spithamn? Skriv ett vykort till Sven Borrman, Skivlingsvägen 5, 633 58 Eskilstuna och beställ ett eller flera exemplar genom att uppgge namn och adress tydligt så kommer den med posten. Eller ring tel 016-14 35 41. Pris 124:-/st inkl porto.

Skolhus-Mére

En bok om östersjö-ländernas historia

"Livland var ett lapptäcke av territoriella län, där riddarvasallerna hade tilltvingat sig en stark ställning av sina krigiska herrar. Ordensstatens domäner sträckte sig från Kurland – området mellan floden Düna och den

litauiska gränsen – till Finska viken. Riddarna av Harrien och Wierland i Estland hade etablerat ett mäktigt förbund under decennier av svagt danskt styre och lyckades bevara sin privilegierade ställning, trots att de från 1347 varit underkastade stormästaren. Liksom i Preussen hade Tyska Orden här infört en starkt centraliserad administration med ett trettiotal distrikt, av vilka fem tillsatte medlemmarna i stormästarens inre råd. Inom det område som kontrollerades av ordensstaten beviljade stormästaren sällan några förläningar. Större delen av jorden förvaltades av ordens egna tjänstemän. Till skillnad från i Preussen, där biskoparna var jämförelsevis obetydliga jordägare ägde emellertid biskoparna i Dorpat, Kurland och Ösel-Wiek och ärkebiskopen i Riga omfattande territorier. Behovet av militärt stöd tvingade biskoparna att förläna bort stora områden. På 1300-talet hade exempelvis familjen Tiesenhausen omkring 1000 *Haken* i förläning av biskoparna i Dorpat och Riga. (En *Haken* eller *hakeland*, dvs en gård som kunde brukas med en häst och en plog, var den grundläggande jordbeskattningsenheten.)"

Ovanstående citat är hämtat ur en nyutkommen bok av den engelske historikern David Kirby. Bokens titel är *Östersjöländernas historia 1492-1772*. Boken är tänkt att utgöra första delen av ett större verk om länderna runt Östersjön och deras historia. Andra delen, som kommer på engelska under 1995 – översättningen låter väl vänta något på sig, skall behandla den historiska utvecklingen från slutet av 1700-talet och fram till våra dagar. Att vattnet i äldre tider alltid har förenat folk och länder är ett välkänt faktum. För människan var det enklare att ta sig fram till sjöss än till lands och om man skulle transportera handelsvaror i större mängd var det nästan en nödvändighet att ta sjövägen. En bok som behandlar Östersjöområdet historia ur ett enhetsperspektiv är därför inte minst av stort intresse för den estlandssvenska befolkningsgruppen. Det var ju just som fiskare och sjöfarare; som lotsar och undsättare vid skeppsbrott, som estlandssvenskar hade kommit att bosätta sig på de estländska öarna. Kirbys bok framhäver också den situation som Östersjöländernas invånare befann sig i: de utgjorde det nav som en stor del av Europa vid denna tid snurrade runt. Varorna från Baltikum och Ryssland var högt värderade på den Europeiska kontinenten, främst då varor som pälsverk, lin, hampa, vax samt spannmål. Den ekonomiska utvecklingen beskrivs i Kirbys bok likaväl som den intressanta politiska utvecklingen i detta område. Att tillskansas sig makten över vattenvägarna och utskepshamnarna kom sålunda att bli en central målsättning för alla de länder som

fanns runt Östersjön. Kirby skildrar noggrant alla de inblandade ländernas interna historiska skeenden, liksom han även gör jämförelser mellan länderna och tar upp olika tvistämnen dem mellan. Boken är indelad i fyra delar. Den första delen behandlar Östersjöområdet vid medeltidens slut, när ännu inte någon stormakt lyckats etablera både en politisk och en ekonomisk kontroll. Den andra delen tar upp bakgrunden till, och händelserna under, de Livländska krigerna 1558-1621. Den tredje delen ger en utförlig översikt över Sveriges stormaktstid och de politiska, de kulturella samt ekonomiska skeenden som dominerar denna epok. Den fjärde och sista delen ägnas åt Rysslands väg till att bli den dominerande stormakten i området. Boken avslutas med en omfattande bibliografisk översikt, en kartdel och regentlängder för de olika östersjöländerna under den period boken tar upp. I den sistnämnda saknas egentligen bara Tyska Rysslands stormästare, det hade varit på sin plats att nämna dem här. Sammanfattningsvis kan det konstateras att Kirbys bok är den första i

sitt slag och därmed fyller den ett tomrum i områdets historiebokskrivning. Det ger en god överblick över gångna tiders händelser och väcker samtidigt en hel del tankar inför den nya situation vi befinner oss i idag. Köp den – läs den!

David Kirby: Östersjöns historia. Sthlm 1994. Atlantis capris: 335:–

Jörgen Hedman

SVENSKBYSIDAN

Forts fr. s. 19

he blei gjort. Han sjörd bort altensitsta o berja reis åt Ukraina. *Utdrag ur en sammanställning av Teodor Mutas. Sammanställningen ingick i den kurs i gammalsvenska som hölls 1979-80 i Svenskbygården i Roma under ledning av Stigfrid Gustavsson Hoas.*

Meddelanden:

Svenskbymuséet öppnar den 17/6 i Svenskbygården i Roma på Gotland och är öppet kl 13.00-18.00 varje lör-

dag-söndag under sommaren t.o.m den 13/8. Undantag för midsommardagen när Svenskbygården hålls öppen endast den 25/6. I övre våningen på Svenskbygården iordningställs till sommaren ett bibliotek.

Loppmarknad i Svenskbygården. Lördagen den 15 juli med början kl 13.00. Serveringen är öppen.

Söndagen den 30 juli är Svenskbygården öppen som vanligt kl 13.00-18.00. Från kl 16.00 finns Jörgen Hedmans plats och går igenom släktmaterial med dem som är intresserade. Bokförsäljning m m.

Svenskbydagen firas som vanligt den 1 augusti. Dagen börjar med högmässa klockan 10.00 i Roma kyrka. Därefter vidtar ett program i kyrkan.

Föreningen Svenskbyborna håller sedan ordinarie årsmöte. På Svenskbygården är serveringen öppen för den som inte medtar egen matkorg. Böcker och annat kommer att finnas till försäljning under dagen.

Erik Schmidt fyller år

Den 15 augusti föddes Erik Schmidt. På Nargö (Holman) stod hans vagga. Och han har i sitt hjärta blivit Holman trogen. Han har seglat vida i världen, han har varit i Sydafrika, i Amerika, i Paris, och nu bor han på Holman i Medelhavet, Mallorca, tillsammans med sin fru Kerstin. Men i sin gärning låter han ständigt tankarna kretsa kring Holman i Finska viken. Han målar, han författar och skriver om nargöbornas liv och leverne.

Han har själv med mycken humor skildrat barndomens dagar på Nargö. Han var, som alla nargöbor, fångslad av havet. Hans pappa, sjökaptenen August Schmidt, byggde jollar åt honom, och med dem företog han våghalsiga färder. I alla hans skildringar tittar buspojken fram med en glimt i ögat.

Från ockupationsårens fruktanvärda äventyr kom han med sina föräldrar i faderns motorbåt till Sverige. Härifrån gick han till sjöss och hit återvände han, härifrån begav han sig ut i vida världen. Han tog hyra ombord på fartyg, som telegrafist. Han plöjde haven, tills hans konstnärliga begåvning upptäcktes och han förhjälpes till en målarskola i New York. Det visade sig att han var en framstående förmåga, särskilt skicklig som porträttmålare. Så återfinns vi honom i École Supérieur des Beaux Arts i Paris, där hans porträtt uppmärksam-

mades av hans lärare. Han utbildade en egen stil i anslutning till de gamla mästarna, särskilt Rembrandt. Och han seglade naturligtvis i motvind. Men han gav sig inte.

I Stockholm hade han sina första utställningar. Emellertid hamnade han på Mallorca – det påminde om Nargö – och dit tog han också sina gamla föräldrar. I närheten av Palma har han och Kerstin ett litet hus och en trädgård med en stor mängd mandelträd som blommar i januari. Där har han smedja och snickarverkstad – han är särskilt skicklig smed – och så har han i villan en stor bakugn ombyggd till

vinkällare. Och ateljén förstås, där han bl a underhåller sina gäster med dragspel.

Jag ser att den här skildringen av Erik Schmidt blir något systematisk. Jag skall emellertid söka ordna min översikt en smula. Han är framförallt

Forts på nästa sida

OBS!

Del II av Eriks Schmidts berättelse om Kanonerna på Nargö kommer i nästa nummer.

Forts. fr. föreg. sida

målare, en självständig konstnär som älskar barockens färger. Han har bl a målat en rad estlandssvenska motiv. Hans stora och av estlandssvenskarna mest uppskattade arbete är tavlan av flykten från Estland, som finns hos SOV. Hans verk framför andra är emellertid den stora altartavlan i svenska kyrkan i Palma, "Petrus fiskafänge".

Dessutom är Erik Schmidt förfat-

tare. Redan när han seglade på de sju haven, sände han resebrev från alla jordens hörn till Kustbon – jag var redaktör då – med underfundiga och humoristiska skildringar. I Kustbon har han sedan många år varit en flitig medarbetare. Särskilt nargöbornas genealogi har han belyst.

Hans bok *Tormised teekonnad* (*Stormiga färdevägar*) är en skildring på estniska av faderns liv som sjökapten, men den ger också en roande bild av livet på Nargö före kriget.

Från hans författarverkstad är nu att vänta en biografi över farbrodern Bernhard Schmidt, uppfinnare av det världsberömda Schmidteleskopet.

Och sist skall här nämnas att han har skrivit en rad berättelser från Nargö i En bok om Estlands svenska 3B och talat in dem på nargödialekt. Som han alltfört behärskar – och talar med kärlek i blicken och rösten.

Sommaren 1994 lämnade ryssarna äntligen Nargö. Estlands president Lennart Meri och Erik Schmidt var med vid det högtidliga överlämnandet – Erik som främste representant för nargöborna. Det var ett stort ögonblick, ett ögonblick att minnas för all framtid.

Så får vi lyckönska på 70-årsdagen och tacka för allt han har åstadkommit. Han har farit vida i världen, men han har aldrig glömt Holman och sitt estlandssvenska ursprung.

Edvin Lagman

Till minnet av Katarina Friberg

Katarina Friberg född den 23 november 1903, dotter till Gertrud och Alexander Ahlkvist från Hullo Bertas på Ormsö, har efter svår sjukdom avlidit den 19 oktober 1994 i en ålder av 90 år. Katarina föddes samma år som Agneta Lindström från Rälby Smes som var född den 25 januari 1903, död 1 maj 1994. Dessa båda flickor blevo bankkamrater och bästisar när de gick i folkskolan och vänskapen varade livet ut. Agneta fortsatte med sina studier och blev en mycket duktig och älskad folkskollärarinna.

Katarina ingick så småningom äktenskap med Tomas Friberg från Norrby Larsa född 29 januari 1893 död 14 juni 1966. De fick två söner: Edgar Gerhard född 14 mars 1923 död 2 mars 1983 och Algot Bertil född 23 mars 1925 död 11 okt 1991. Tomas kom 1920 till kommunalhuset i Hullo och år 1921 blev han kommunalsekreterare där. År 1935 i augusti tillsatte estniska myndigheterna en est med namnet Källe som i sin tur i april 1939 ersattes av en annan est med efternamnet Vöigemast. År 1941 annekterades Estland av Sovjet och alla kommunalsekreterare i hela landet avsattes från sina ämbeten. På Ormsö var det Vöigemast som blev den siste kommunalsekreteraren under Estlands självständighetstid.

Kommunalhuset på Ormsö var öns centrala ämbetsverk och här hade skrivaren också sin tjänstebostad. Detta bidrog till att Katarina ständigt kom i kontakt med ormsöbåa. Det hände när folk hade ärende till velshuse att de gärna knackade på och gick in bakvägen för att vila och prata en stund. På så sätt kände Katarina nästan alla öbor.

Katarina Friberg var en öppen och utåtriktad person. Hon älskade sång och musik, spelade gitarr och cittra. Hon sjöng i olika sångkörer samt deltog även i andra aktiviteter.

Minnesåret 1994 på video!

Ett estniskt filmteam från Reklam TV filmade flera olika evenemang i Estland och gjorde även intervjuer. Vi har fått filmerna redigerade och kortade till sammanlagt 53 minuter. De kommer även att dubbas till svenska. Vi beräknar att det skall finnas kopior till försäljning på SOV:s hembygdsdag lördagen den 26 augusti.

Arkivgruppen

Snälla Ni!

Det gäller Birkaseleverna.

Vi söker familjer som vill ställa upp och bistå eleverna med kost och logi i 2-6 dagar i månadsskiftet augusti-september.

Estline bjuder på resan, elevernas vänorter betalar en del av kostnaderna och SOV ställer upp med de administrativa kostnaderna. Därutöver vädjar vi nu till er att gratis ställa upp för dessa ungdomar i 16-17 årsåldern. Detta besök ger er en utsökt möjlighet att knyta vänskapsband med estniska familjer av idag. Eleverna har läst svenska och behöver få praktisera språket.

Herbert Stahl ställer även den här gången upp och tar hand om elevernas programverksamhet under dagtid inklusive lunchen. Detta innebär att du som har jobb att sköta inte behöver tänka på att sysselsätta din gäst på dagtid.

Du som är intresserad hör av dig snarast till Margareta på SOV:s expedition tel: 08-32 48 78 mån-tors, 9-14. eller Herbert tel: 08-88 37 10.

Vi tackar på förhand
SOV:s STYRELSE

Katarina Friberg med make har upplevt första och andra världskriget med dess grymheter och med oro för sina två söner, som gömde sig undan okupationsmakten, men som kunde fly till Sverige 1943.

Tomas och Katarina Friberg anlände till Sverige 1944. Tomas blev nu föreståndare och Katarina hade hand om matbespisningen på flyktingförläggningen i Johannes folkskola i Stockholm juli-augusti 1944 och vid förläggningen i Fagersjö september- december 1944. 1945 var Tomas och Katarina föreståndare resp. husmor vid samlingslokalen Junotäppan i Gamla Stan i Stockholm.

Familjen förenades här i Sverige. Med tomma händer liksom flera andra estlandssvenskar byggde de åter upp tillvaron och kände sig tillfreds tills Tomas dog 1966 i hjärtinfarkt. 1983 efter en svår sjukdom var sonen Edgars tid ute. Sist och plötsligt fick yngre sonen hjärtinfarkt, det var den 11 oktober 1991. Allt detta blev för mycket för Katarina vid så hög ålder. Hon fick en mycket lång dags färd till den eviga vilan.

Anhöriga och ormsöbor känner vemod och saknad över Katarina Fribergs bortgång. Nu har återigen en av våra äldsta lämnat oss.

Vila i frid

M.B.

Nyhet!

Nu är den klar!

Häftet som ger dig alla viktiga årtal i ormsöbornas historia från år 1275 till om året 1944.

Mer än 150 notiser samlade av Sven Svärd, född på Ormsö.

Pris: 30:- + ev. porto

Finns att köpa hos SOV, Vikingagatan 25, 1/2 tr ned. Tel 08-32 48 78

I Kustbon nr 1, mars 1995, i bilaga, annonserades om

DYRGRIPEN:

EN DOKUMENTÄRFILM FRÅN
FIRANDET AV ESTLANDSSVENSKARNAS MINNESÅR

50 ÅR I SVERIGE

Det finns fortfarande möjlighet att beställa denna till tidigare annonserat pris, per postförskott, 375 kr, eller per förskottsinbetalning, 350 kr, allt i enlighet med annonsbilagan. Beställning kan göras hos:

SCANSUM

Kubikensborgsvägen 12

122 41 Enskede

Postgirokonto: 40 55 03-4

Välkommen med er beställning

Alexander Zeisig

Efterarbeten kring återgång av egendom enligt

ÄGANDERÄTTSREFORMEN I ESTLAND

Kalmet Fastighets AB, civilekonom Georg Kalmet, erbjuder i samarbete med i Tallinn verksamma specialister inom äganderättsreformen, Egon Oja, Raivo Bergson och Viktor Bruegel följande tjänster:

- kontakt med hyresgäster vilka fortfarande är bosatta i din eller din familjs fastighet
- formulering av juridiska avtal: hyresavtal, affärsjuridiska avtal m fl
- förhandlingar med dina bekanta, vänner och släktingar/medsökanden
- efterfrågningar vid vederbörliga myndigheter i estniska republiken
- rättslig och affärsrättslig rådgivning enligt lagar i estniska republiken
- förhandlingar vid domstolar i estniska republiken
- byggnadstekniska besiktningar av i Estland auktoriserad byggnadsinspektör
- beräkningar av krav för ekonomiskt lönsamt fastighets- och markinnehav samt drift
- fotoreportage av förväntad, restituerad egendom
- framställning av beslutsunderlag i övrigt inför val av bästa möjliga handlingsalternativ för dig och din familj
- förvaltning av egendom, fastighet- lägenhet-mark och annan egendom
- översättningar till och från estniska, vid behov även från engelska till estniska
- andra tjänster vilka faller sig naturliga inom beskrivna verksamhetsfält.

Passa på att utnyttja ett fördelaktigt tillfälle att befästa, försäkra och effektivisera dina och din familjs materiella rättigheter i den estniska republiken.

Vi kan förvalta återlämnad egendom, sälja den eller skaffa fram ny lägenhet, ny annan egendom på annan, önskad plats t ex för erhållen kompensationsersättning.

Moderata priser! Var vänlig ta kontakt med mig!

KALMET FASTIGHETS AB

(TALLINN)

c/o G. A. KALMET

Artillerigatan 97, 115 30 Stockholm. Tel och fax 08-664 63 45

KULTURFÖRENINGEN
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

inbjuder till Hembygdsdag
 på Restaurang Lantis
 lördagen den 26 augusti kl 13.00.

*

Göran Hoppe - 1995 års kulturstipendiat:
Svenskestland, från småbruksbygd
till sommarland.

*

Jörgen Hedman:
Om Estlandssvenskarnas 50 år i Sverige.

*

Sång av SONG-kören

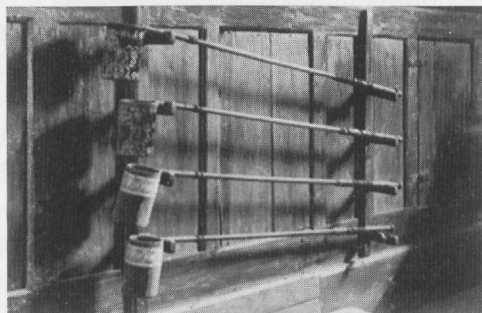
*

Lotterier och försäljning av böcker m m.
 Allmän gemenskap runt kaffeborden.

Entré 100:-
 Obs ny lokal! I år träffas vi på Lantis, Frescati
 Hjärtligt välkomna! Styrelsen

T-bana till Universitetet. Stor parkering finns också.

Låt oss hjälpas åt att restaurera
S:t Mikael kyrkan i Tallinn!

Vi vädjar till alla att ekonomiskt bidra till restaureringen. Kyrkan tillhör svenska församlingen i Tallinn och är även en viktig samlingsplats för i Estland temporärt bosatta rikssvenskar och finlands-svenskar, för skandinaviska sjömän och tillfälliga gäster från Sverige och övriga Norden. Du blir medlem i stödföreningen genom att sätta in 150:- (årsavgift) eller 1.500 kronor så blir du ständig medlem. Även andra belopp och gåvor är välkomna.

STIFTELSEN FÖR
S:T MIKAELS I TALLINN KIRKOFOND
 Postgiro 649 27 05-6.

LOTTERIVINSTER

Vi tar gärna emot gåvor till
 vårt lotteri på Hembygdsdagen på Lantis
 Lämnas i god tid till SOV:s expedition.

Vikingagatan 25
 Öppet mån-tors. 9-14.
 Tack på förhand!

SOV:s styrelse.

Vår älskade

Alfred
Heyman

*13 juli 1922
 Stora Rågö

Har idag lämnat oss i stor
 sorg och saknad
 † 4 februari 1995
 Skogås

ELLEN
 övrig släkt och vänner

Vad Fadern dig har givit
 du ej borttappa vill
 du för till rätta livet allt
 vad dig hör till
 Du värdes mig ock föra
 att jag dig må tillhöra
 i tid och evighet

Vår älskade

Astrid
Hallman

född Österman
 *19 augusti 1923

Rickul
 † 25 april 1995
 Stockholm

HJALMAR
 HELVI och INGEMAR
 Mia och Magnus
 Anton Anna

INGA-LILL och BERT
 Jenny Jimmy
 Släkt och vänner

Mötas och skiljas
 är livets gång
 Skiljas och mötas är
 hoppets sång
 Nu skiljs våra vägar
 nu säger jag farväl
 Men jag hoppas vi ses
 igen

Axel Gottfrid
Bäckman

*6 november 1928
 Kärrslätt, Ormsö
 avled 7 mars 1995
 Örebro

Sörjd och saknad av
 dottern Ramona
 Syskonen
 Sven
 Maria
 Alvin

Vår kära

Agneta Alros

*9 februari 1914
 Ormsö
 † 2 mars 1995
 Stockholm

SYSKONBARN
 Övrig släkt och vänner

LITET BIDRAG ÄR OCKSÅ VÄLKOMMET!

Ett fint alternativ till blommor är en penninggåva till vår kultur-förening. Ansvaret att rädda och bevara estlandssvenskarnas arv åt nya släktled, undan glömskan, är ett arbete som inte får avstanna.

*Angående donationer
eller testamenten kontakta
Sven Salin, Bertil Westerman
eller Elmar Nyman.*

SOV:s postgiro 35 13 11-6

FAMILJENYTT

DÖDA

Ilse Ludmilla Andersson, född Rosen den 3 september 1929 på Nargö, avled den 14 augusti 1994 på Singö

Karin Palmkron, född den 17 jan. 1920 i Korkis, avled i januari 1995 i Lomma

Christer Rydberg, född den 22 augusti 1953 i Saltsjöbaden, avled den 20 februari 1995. Modern från Korkis

Lydia Grönman, född den 11 december 1917 på Ormsö, avled den 27 februari 1995 i Huddinge

Leo Nibon, född den 18 februari 1940 i Skottanäs, avled den 6 mars 1995 i Krylbo

Axel Zeisig, född den 6 januari 1913 på Nuckö, avled den 26 mars 1995 på Möja

Julius Vallimaa, född den 5 februari 1917 i Korkis, avled 7 mars 1995 i Stockholm

Elisabeth Passvik, född Blomkvist den 1 april 1909 på Runö, avled den 10 mars 1995 på Gotland

Oskar Westerman, född den 16 maj 1911 i Rickul, avled den 11 april 1995 i Huddinge

Elisabet ("Liso") Tammel, född Norrman den 4 december 1910 på Runö, avled på Ösel i april 1995

Lydia Paulina Westerman, född Koinberg den 7 november 1908 i Rickul, avled den 28 maj 1995 i Sollentuna

BEMÄRKESEDAGAR

3:a KVARTALET 1995

97 ÅR

Katarina Grundström, född Björkman den 26 juni 1898, Ormsö

96 ÅR

Sofia Treiberg, född den 15 augusti 1899, Rickul

Gertrud Lindström, född Appelblom den 26 augusti 1899, Ormsö

95 ÅR

Olga Blomberg, född Koinberg den 14 augusti 1900, Rickul

93 ÅR

Magdalena Malm, född Bergs den 3 augusti 1902, Runö

Ida Granberg, född Klippberg den 13 augusti 1902, Rickul

92 ÅR

Herman Nyman, född den 15 augusti 1903, Nuckö

Olga Borrman, född Tegelberg den 25 september 1903, Rickul

Agneta Enkel, född Sjöström den 26 september 1903, Ormsö

Berit Aman, född Adler den 30 september 1903, Hapsal

91 ÅR

Alexander Viksten, född den 8 juli 1904, Nuckö

Amalie Engbusk, född Eikelman den 16 juli 1904, Nuckö

Mathias Branten, född den 24 juli 1904, Reval

Katarina Asplund, född Liljeros den 24 augusti 1904, Ormsö

90 ÅR

Helena Ellerbusk, född Mass den 18 augusti 1905, Runö

Rosalie Renni, född Palmkron den 28 september 1905, Vippal

85 ÅR

Amalia Kärrman, född Hansson den 13 juli 1910, Nuckö

Isak Österman, född den 26 juli 1910, Runö

Maria Magdalena Nee, född Lönnlund den 11 augusti 1910, Runö

Marta Schönberg, född Kantberg den 16 augusti 1910, Vippal

Maria Lundberg, född Friberg den 21 augusti 1910, Ormsö/Rågöarna

Rudolf Koppelman, född den 2 september 1910, Neve

Agneta Fält, född den 3 september 1910, Ormsö

Sigrid Viksten, född den 5 september 1910, Reval

Elfride Johanna Nilsson, född Grönlund den 10 september 1910, Rågöarna

Maria Christine Heyman, född den 13 september 1910, Rickul

Alfred Vesterblom, född den 23 september 1910, Nuckö

80 ÅR

Salme Bollman, född den 7 juli 1915, Reval

Ellen Pelmas, född Tomingas den 15 juli 1915, Reval

Viktor Kaiu, född den 16 juli 1915, Reval

Erik Verner Schönberg, född 28 juli 1915, Reval

Ellen Heldring, född Stenman den 11 augusti 1915, Nuckö

Alexander Ahlberg, född den 18 augusti 1915, Rickul

Hans Georg August Andresen, född den 25 augusti 1915, Reval

Johanna Mihlberg, född Jacobsson den 9 september 1915, Rickul

Elvine Jönsson, född Nilsson den 14 september 1915, Rickul

75 ÅR

Linda Aline Greisman, född Laanes den 3 juli 1920, Nuckö

Edla Agneta Alun, född Fahrman den 5 juli 1920, Nuckö

Katarina Andersson, född Runestam den 9 juli 1920, Runö

Manfred Bernhard Brun, född den 11 juli 1920, Nuckö

Hulda Vallsköld, född Lindström den 23 juli 1920, Runö

Laine Klaman, född Nyman den 25 juli 1920, Reval/Korkis

Fridolf Borrman, född den 1 augusti 1920, Rickul

Harry Ernst Aring, född den 9 augusti 1920, Reval

Alfons Berg, född den 15 augusti 1920, Reval

Katarina Nyholm, född den 22 augusti 1920, Ormsö

Ivar Valfrid Brunberg, född den 31 augusti 1920, Rickul

POSTTIDNING

Svenska Odlingens Vänner

Vikingagatan 25 1/2 tr ned

113 42 Stockholm

ISSN 0345-6706

Arnold Kilk, född 31 augusti 1920, Pühajärve/Korkis

Helena Nordgren, född den 9 september 1920, Runö

Arnold Rudolf Brandt, född den 14 september 1920, Nuckö

William Karl Freiberg, född den 16 september 1920, Nargö

Elvira Peedu, född Ribohn den 19 september 1920, Nuckö

Katarina Landman, född Ahlberg den 24 september 1920, Ormsö

Lars Sarberg, född den 27 september 1920, Ormsö

Lilly Aune Aurora Amberman, född den 28 september 1920, Hapsal

Johannes Erich Rihbohn, född den 29 september 1920, Nuckö

70 ÅR

Rita Ingeborg Holmberg, född Rosen den 16 juli 1925, Reval

Samuel Albert Timmerman, född den 17 juli 1925, Nuckö

Alrik Bertil Viberg, född den 17 juli 1925, Rickul

Lennart Stahl, född den 19 juli 1925, Rickul

Walling Okerman, född den 1 augusti 1925, Rickul

Elmere Klitter, född Söderholm den 10 augusti 1925, Rickul

Alma Olsson, född Grönman den 13 augusti 1925, Ormsö

Elvine Dagmar Smedberg, född Malvik den 14 augusti 1925, Ormsö

Ivar Lars Storholm, född den 14 augusti 1925, Ormsö

Erik Heino Schmidt, född den 15 augusti 1925, Nargö

Harry Seffers, född den 21 augusti 1925, Reval

Hilda Elisabeth Matilda Kanten, född Beckman den 22 augusti 1925, Ormsö

Edvard Johannes Beckman, född den 8 september 1925, Ormsö

Eva Elisabeth Steffensson, född Smens den 8 september 1925, Runö

Armilde Elsa Lillemets, född Gine-
man den 9 september 1925, Nuckö

Ivar Gottfrid Koinberg, född den 10 september 1925, Rickul

Albert Vesterby, född den 11 september 1925, Rickul

Einar Hamberg, född den 12 september 1925, Rickul

Matteus Albert Ekman, född den 14 september 1925, Rickul

Signe Elsa Ingrid Davidsson, född Hamberg den 19 september 1925, Ormsö

Agneta Alide Nyström, född Söderlund den 19 september 1925, Ormsö

Katarina Grönman, född den 20 september 1925, Ormsö

Helga Vilhelmine Hellman, född Ribohn den 25 september 1925, Nuckö

Alice Leontine Külavee, född Ribohn den 25 september 1925, Nuckö

Lydia Haglund, född Söderlund den 26 september 1925, Ormsö

Ingrid Gunhild Besterman, född den 28 september 1925, Nuckö

Ilse Silvia Poulsen, född Reets den 29 september 1925, Nuckö

65 ÅR

Richard Gineman, född den 1 juli 1930, Nuckö

Elvine Beckman, född den 4 juli 1930, Åland

Alfred Vikman, född den 8 juli 1930, Nuckö

Einar Berggren, född den 11 juli 1930, Reval

Maia Alberg, född den 14 juli 1930, Pärnu

Guy Emil Linden, född den 23 juli 1930, Helsingfors

Ally Ambros, född den 24 juli 1930, Hapsal

Emil Koinberg, född den 26 juli 1930, Nuckö

Margot Mägi, född Klanberg den 29 juli 1930, Nuckö

Edna Mahl, född Freiman den 8 augusti 1930, Nuckö

Ellen Tanseri, född den 10 augusti 1930, Nuckö

Ingrid Wagsjö, född Aspelin den 13 augusti 1930, Ormsö

Astrid Hildur Nyholm, född den 13 augusti 1930, Ormsö

Manfred Rant, född den 13 augusti 1930, Nuckö

Sven Ahlström, född den 19 augusti 1930, Ormsö

Hjalmar Sigvard Kehlman, född den 22 augusti 1930, Hapsal

Endel Joanurm, född den 24 augusti 1930, Kolga

Linnea Ingeborg Okerman, född den 25 augusti 1930, Rickul

Ingvald Heyman, född den 26 augusti 1930, Rickul

Johanes Gäddman, född den 3 september 1930, Ormsö

Meinhard Mensas, född den 7 september 1930, Nuckö

Olof Verner Arm, född den 8 september 1930, Reval

Elsa Vilhelmina Sandgren, född Lemberg den 11 september 1930, Nuckö

Elof Anders Freiman, född den 16 september 1930, Nuckö

Ina Melita Adelman, född den 16 september 1930, Rickul

Elsa Anette Greis, född den 16 september 1930, Odensholm

Axel Alvar Friberg, född den 17 september 1930, Ormsö

Gustav Adolf Nyman, född den 18 september 1930, Kuivajõe

60 ÅR

Nikolai Vestersten, född den 8 juli 1935, Reval

Lilia Engman, född den 13 juli 1935, Nuckö

Ivar Alros, född den 15 juli 1935, Ormsö

Olle Lagman, född den 23 juli 1935, Rickul

Sture Sigfrid Luks, född den 26 juli 1935, Rickul

Signe Ingeborg Enkel, född den 29 juli 1935, Ormsö

Jack Peetre, född den 29 juli 1935, Pärnu

Astrid Mitman, född den 13 augusti 1935, Nuckö

Astrid Elin Vahlberg, född den 19 augusti 1935, Ormsö

Bertil Johannes Björk, född den 21 augusti 1935, Runö

Ivar Emanuel Nordgren, född den 1 september 1935, Runö

Elna Elvira Lindblom, född Granberg den 4 september 1935, Rickul

Marita Ingeborg Stahl född den 6 september 1935, Rickul

Sven Hallman, född den 7 september 1935, Rickul

Rein Ömbius, född den 9 september 1935, Reval

Sylvia Jolander, född Jürgensman den 12 september 1935, Nuckö

Werner Gottfrid Mählberg, född den 13 september 1935, Rickul

Gunnar Johannes Dykström, född den 15 september 1935, Runö

Algot Gottfrid Nee, född den 17 september 1935, Ormsö

Albert Ernst Vesterberg, född den 25 september 1935, Rickul

Ingrid Resti, född den 28 september 1935, Reval

Gunhild Ingeborg Kopparberg, född den 29 september 1935, Rickul

Henrik Nee, född den 29 september 1935, Ormsö

